شورا

اوچنچی ییل

عـــدد ١٢ * سنه ١٩١٠

محرری رضاء الدين بن فخر الدين =

ناشرلری م. شاكر م. ذاكر راميفلر

مندرجه‌سی :

مدحت پاشا.
مدحت پاشادن سلطان قورقا. حكمگه بيرو اوتروگه حكم. طائف شهرينه نفی. ياشرتن اوترياووی.

اجتماعی مسئله‌لر.
I. خاتون اولكارنی دوقتورغه كوسترمك حقنده.
II. مسلمانلرنك يگی فنلرنی اوقومقلری حقنده.

دينی مدرسه‌لرمزده عرب لسانی. قاهره‌ده روسيه‌لی ترك طلبه‌سی‌نك مكتبلرده اوقتولور ايچون انتخاب قيلديغی كتابلر.

قان نيندی نرسه؟
ف . احمدف .

درست وجدان - اشانچلی ميزان. ع . القراشی .

باغوچيلر.
محبوب جمال آقچورينا .

حكمت اسلاميه.
عبدالقيوم بهمانی .

قرآن آيتلرينه رقملر قويوب باصمق حقنده.
محمود المرجانی .

شيخ جمال الدين و محمد عبده. محمد عاكف .

روسيه‌ده مسلمان مسئله سی. ف . ك .

پيداغوغيا - قراءت ومطالعه. احمد جان مصطفی .

اشعار - توزم.
سونچه‌له‌يف .

مراسله ومخابره. بوری ، توقماق ، تاشكند ، ڤيرخنورال شهرلرندن مكتوب .

تقريض. «واق حكايه‌لر» ، «شاير» ، «مفتاح الادب لفهم الكلام العرب» ، «كتب سته ومؤلفلری» ، «تاريخ ابو الفاروق» كتابلری حقنده.

اجمال سياسی.

متنوعه.

ادارەدن

سیبیریادن: «شریعت‌که خلاف اشلر کوبایدی، شونك ایچون هجرت ایتمك اولامز» دیه مشورت قیلوب خط یازوچی افندیلرگه: اوشبو مدد «شورا» ده محض سزنك ایچون «قاراتاغ» مسلمانلرینك صوراولرینه کوره معتبر «المنار» مجلەسی طرفندن ویرلمش بر فتوی صورتینی ترجمه ایتدك. مکتوبگزده یازدیغگزغه کوره سزده‌گی خلاف شریعت صانالمش اشلرده «قاراتاغ» مسلمانلری آراسنده خلاف شریعت صانالمش اشلردن فرقسزدر. هجرت قیلورغه قصد ایتدیککز مملکتدەده بوکبی خلاف شریعت اشلر یوق دگلدر. مسلمانلر، اختیارلری ایله دگل حتی‌که فوغانده‌ده اوزلرینك اصل وطنلرندن کیتمازگه بلکه باشقه‌لر ایله برلکده ترکلك قیلورغه و کوندن کون اقتصادی اشلرینی آلغه یباروب معیشت محاربەسنده غالب کلورگه تیوشلی. اسلام دینی شول وقتدەغنه آیاقغه باصار. بوقسه تاراقان قبیلندن بر یرگه اویوشوب تیك طورسەلر بوندن بر حکمت‌ده چیقماز.

□ اورن یتمادیکی سببلی «توحید و علم»، «باشقردلر»، «علم بولنده ملتلرنك اتفاقلری»، «قبردن تاوشلر»، «امام غزالی رسالەسینی انتقاد»، «غرب معیشتندن» اسملی مقالەلر بوعددکه کرمای قالدیلر.

□ حاجی احمد بن حسین العبیدی افندی‌گه: «معراج» حقنده یازدیغگز مکتوب کلەچك عدد ده باصلنور.

□ معلم حسن علی افندی‌گه: انتقادگز کلدیکنده «تل یاریشی» کتابی باصلوب تمام اولمشیدی، شونك ایچون درج ایتمك ممکن اولمادی.

□ «تنظیمات» نسخەسینی ۵۰ تین بولسەده آلور ایدم، دیه یازوچی افندی‌گه: یوق ایدیکنی بر مرتبه بیان قیلدق، ایمدی بو طوغروده پوچته مارقه‌سی اسراف ایتمکده معنا اولماسه کرك.

* امام غزالی رسالەسی، آثار جزئلری ادارەده صاتلمیلر. «وقت» ادارەسنده صاتلمقده اولان کتابلرنك اسملری و حقلری «شورا» قابنده یازلمشدر.

□ «دینی مجله چیقارمق ایچون نه کبی شرطلر وار؟» دیه یازوچی افندی‌گه: قرآن وسنت علملرینی مکمل بیلورگه و آوروپا لسانلرندن بری ایله (روسچه اولسەده) لازم درجەده آشنا اولورغه، تربیەلی قلم ایله گوزل اخلاق طوغروسنده تمثال مجسم دیەورلك درجەده کمالت صاحبی اولورغه تیوشلی. اوشبو کمالتلردن بری‌گنه اولماسەده بویله اش‌گه اقدام قیلماو خیرلیدر. زیرا اسلامغه خدمت ایتمك قصدی ایله، تدارك ممکن دگل روشده ضرر قیلمق ممکندر. «بولسز حرکت ایدوچی دوست‌غه کوره، بولی ایله یوروچی دشمن ضرری آزراق» دیەورلر.

□ سونچەلی افندی‌گه: صوردیغگز عدد یبارلدی.

□ «معلومات محررلرینه» دیه یازلمش اوزون مقاله باصلمیه‌چقدر. ۲۸ تینلك مارقه یبارلسه کیرو قایتارلور.

□ ملك مسئلەسی حقنده استفسار قیلوچی افندی‌گه: بو طوغروده برنچی جلد «شورا» ده مفصل معلومات یازلمشدر. شونگا مراجعت قیلورسز.

تصحیح:

۳۷۹ نچی بیت ۲۳ نچی سطردەغی «و العو وتاره» سوزینی «والعود و اوتاره» دیه اوقورغه تیوشلی.

«شورا»

مجموعەسی ایچون آبونه دفتری آچیقدر. هر آینك باشندن و ۱۵ ندن یازلمق ممکن.

شرق کتابخانه‌سی

صاحبی: احمد اسحاقی

اورسق شهرنده

تأسیسی ۱۹۰۶

«شرق کتابخانه سی» نده مصر - استانبول - هند - بیروت مطبوعاتی کلیتلی صورتده موجود در.

مکتب ومدرسه‌لر ایچون هر فندن، هر تورلی درس کتابلری، کوبلب آلغوچیلرغه‌غایت آرزان بها ایله کوندرلمکده در.

مفصل «اسامی الکتب» بوش یبارلور.

زادانکه‌سز نالوژ ایله یبارلماس. برسپارش (زاکاز) نڭ دورتدن بری قدر زاداتکه یباریلورگه تیوشلی.

پوچته مصارفی آلوچیدن.

Адресъ: *Орскъ*, Оренбург. губ.

Ахмеду Исхакову.

«وقت» مطبعه‌سنده

هرتورلی کتابلر، خط و اسچوط بلانقه‌لری، کانۋیرتلر، طوی وضیافت ایچون زاپیسکه‌لر، تبریك هم ویزیت کارتوچکه‌لری نفیس وگوزل روشده اشلنه‌در. چیتدن صورا- توچیلرغه تیز مدتده اشله‌نوب یباره‌لادر.

آدرس:

Оренбургъ, Редакція газ. „ВАКТЪ“

کتب سته

و

مؤلفلری

اسملی رساله، «وقت» مطبعه‌سنده باصلوب تمام اولدی.

حقی ٤٥ تین. ناشری «وقت» اداره‌سی.

”کریموف، حسینوف وشرکاسی،، نڭ کتاب مغازینلری

اورنبورغده هم اوفاده.

یاڭی خبر! اوڭغایلق طابقانلر!

خصوصی اویلرده هم داچالرده تره‌زه قارشوسنده اش اشله‌ب، اوقوب، بازوب وراحتله‌نوب یوقلاب بولمی. اوزغان بارغانلرده نوبان قاتله‌غی اویارنڭ تره‌زه‌سندن قاراب کیتو عادتلری ده بولا. بزنڭ خلق بوندن قوتلورغه تره‌زه‌گه پرده قورا. بو پرده نڭ ناچاری بیك کیلشسز بولا. اوینڭ هم داچانڭ ماتورلغن بتره. آننڭ اوستینه کشی تره‌زه‌دن قاراودن هم اسیلمکدن‌ده قوتولوب بولمی. پرده‌لرنڭ یاخشی‌لری بیك قیمت‌که توشه. **منه حاضر بو کونده آکار چاره تابدیلر.** بیك ماتور، اوزی بیك یوقا ونفیس **غوتتاپیرچۋی کاغدلر** یاصاب چغاردیلر. حاضر هرکم تره‌زه‌سینه شونی یابشدره. طشدن هیچ بر نرسه کورنمی، یاقتیلق بیك شه‌ب. قویاش قزوِوی اوتمی. کیره‌ك وقتده بیك تیز قوبا. راملرنی بویامی. بهاسی آرزان. برآرشینی ۳٥ تیندن باشلاب پوچته برله‌ن یبه‌رله. چن یاخشی‌سی اورنبورغده کریموف حسینوف مغازینینده‌گنه صاتلا.

روسچه درس کتابلری: جغرافیه، جبر، هندسه، حکمت، تاریخ طبیعی، کیمیا، فیزیکه، صرف، نحو، علم الانساب، تشریح، علم الحیوانات، علم الارض وعلم النباتات فنلرندن تورلی محررلر وناشرلرنکی، رسملر ایله باصلغان ومینیسترستوا طرفندن تصدیق ایتلگانلر. کاغد، قارا، قلم، کیبدرگچ، دفترلر، کانۋیرتلر، ۋیزیت وتبریك کارتوچکه‌لری، دعوت نامه‌لر، لینیکه‌لر، اسچوطلر، آلبوملر، آچق خطلر، منظره‌لر، پاپکه‌لر، پارتفیللر، کله‌یلر، و قارا یاصی طورغان پراشوکلر، کلینکور وکلییونکه‌لر، رساملق قوراللری، یه‌کیلو- پامتنی کنیژکه وپورتمانیتلر. اوشبو توبانده‌گی آدرس ایله بر آز زاداتکه یبارگانده، برده کیچکترماینچه هر کمگه اوخشارلق ایتوب صایلاب یبه‌رله. کوڭلگه اوخشامasه اگر بوزلمغان وطاوشالمغان بولسه آلماشدروب بیرله‌در.

Оренбургъ, Т-ву Каримовъ, Хусаиновъ и К-о.

آلدرگز! مطبعه اشلرینه زاکاز قبول ایتله. اشله‌وتیز، نفیس، یاخشی، بها آرزان. **بها آرزان!**

«وقت» اداره خانه‌سینڭ اوز مطبعه‌سنده نفیس روشده اعلا کاغدگه باصلوب چققان توبانده‌گی اثرلر اداره‌ده هم مشهور کتابچیلرده صاتلمقده‌در. اداره‌دن یوزلب آلوچیلرغه مخصوص اسکیدکه قیلنور. آدرس: Оренбургъ, редакція газ. „ВАКТЪ“

درس کتابلری:

«محمد علیه السلام»

معتبر اصللردن آلنوب یازلمش بو اثر مکتب بالالری ایچون درس ایتوب اوقوتورغه موافقدر. محمد صلی الله علیه وسلم حضرتلرینڭ حیاتی، نبوتی، بیوك حادثه‌لر و انسابی بیان قیلنمشدر. مرتبی رضاءالدین بن فخرالدین. حقی ۲۰ تین، پوچته ایله ۲٤ تین

«تاریخ اسلام»

ابتدائی و رشدی مکتبلرده اوقوتمق ایچون آچیق ترکی تلنده یازلمش بو اثر، ایکنچی مرتبه باصلوب چیقدی. مرتبی استانبولده مکتب سلطانی مأذونلرندن عثمان افندی جلیل. حقی ۱۸ تین، پوچته ایله ۲۲ تین.

«جغرافیای عمرانی»

غیمنازیه و ریالنی مکتبلرده درس ایتلوب اوقوتولا طورغان درست کتابلرندن آلنوب ترتیب ایدلمش بو اثرنڭ تلی آچیق، افاده‌سی ینگل شونڭ ایچون مکتبلرده درس قیلوب اوقوتورغه مناسبدر. اوز تلمزده بو کون‌گه قدر بونڭ درجه‌سنده گوزل و فائده‌لی جغرافیا کورلمیدر ایدی. هر بر معلم اوزی اوقوب چیقدیغندن صوڭ شاگردلرینه بونڭ ایله جغرافیا اوقوته آلور. مرتبلری فاتح کریموف ایله نورالدین آغه‌یفدر. حقی ۳۰ تین، پوچته ایله ۳٦ تین.

«بالالار اچون واق حکایه‌لر»

باشقه تللردن کوچرلوب ترتیب ایتلگان بر اثردر. مرتبی دردمند. حقی ۱۲ تین، پوچته ایله ۱٦ تین.

مطالعه کتابلری:

«باصلماغان شعرلر»

اوتوز قدر ذاتلرنڭ شعرلرندن نمونه‌لر جیولوب باصلمش شعر مجموعه‌سیدر. حقی ۲۰ تین، پوچه‌ایله ۲٤ تین.

«تل یاریشی»

صاف تورکی تلی ایله یازمق طوغروسنده ۷۰دن آرتق آدم، اوزلرینڭ قلملرینی کوتاروب مطبوعات میدانینه چیقمقلری و حسابسز خلقلر کوزلری اوگنده یارشدقلری، ترك قومی آراسنده بوکون‌گه قدر ایشتولدیکی یوق ایدی. بواش بورنچی مرتبه روسیه ترکلری آراسنده اولدی. ایشته «تل یاریشی» مجموعه‌سی اوشبو یاریشنی کوسترمکدن عبارتدر. تل یاریشی حقنده یازلمش مقاله‌لر آراسنده خیالی و فرضی، حقیقی و جدی مقاله‌لر اولدیغی کبی اجتماعی و اقتصادی، هجوی و لطائف، نثر و نظملرده موجوددر. اوشبونڭ ایچون بو اثرنی اوقوچیلرده تورلی حسیات قوزغالاچغند، علم و هنرگه رغبت، اوز قومیمزگه محبت اویاناچغنده شبهه یوق. هر کیم اوقوسون و هر کیمنڭ شورلك و اشکافنده بر دانه‌سی اولوب طورسون ایچون ۱۹۵ بیتدن عبارت اولان بو مجموعه‌نڭ حقی اوزینڭ توشکان بهاسینه نسبت ایله ارزان قویلوب آنچق ۷۵ تین تعیین یدلمشدر. پوچته ایله ۸۵ تین.

«رحمت الهیه»

بو اثر، محترم موسی افندی طرفندن قوزغاتلمش «رحمت الهیه» مسئله‌سی حقنده مجتهد و محدث ابن القیم الجوزیه حضرتلرینڭ «حادی الارواح» نام بیوك اثرنك اولان بر فصلینڭ ترجمه‌سندن عبارتدر. بونی اوقومش کیمسه‌لر «رحمت الهیه» حقنده ابن القیم الجوزیه‌نڭ فکری و اسلام دنیاسینڭ بوڭا نظری نه روشده اولدیغنی بر قدر آڭلارلر. ایکنچی مرتبه باصلدی. مرتبی رضاء الدین بن فخرالدین. حقی ۱۰ تین، پوچته ایه ۱۲ تین.

«ترویسکی علماسی و اصول جدیده»

اصول جدیده ایله بالالر اوقوتمق شرعا و عقلا درست ایدیکی حقنده، شیخ زین الله نقشبندی حضرتلری هم برابر اولندیغی حالده ترویسکی علماسینڭ اعلام نامه و عموی نصیحتلرندن عبارت بر اثردر. ایکنچی مرتبه باصلدی. حقی ۵ ت.

Оренбургъ, тип. газ. „Вактъ“

سنه ٣ — عدد ١٢

شورا

جمادی آخر ٢٠ سنه ١٣٢٨ — ١٥ ایون ١٩١٠ سنه

مشهور آدملر و اولوغ حادثه‌لر

مدحت پاشا (*)

مدحت پاشا ترکیا حاللرینی یراقدن طوروب بر آز تماشا ایتمك قصدیله «کرید» ده طوقتادی و عائله‌سینك شونده یبارلمکنی اوتنوب سلطانغه خبر ایتدی (١٨٧٨). کرید خلقی مسلمانی، خریستیان و یهودیسی مدحت پاشانی احترام ایله قارشو آلدیلر، جزیره‌لرینه کلمش بو بیوك آدمنی بر تصادفی نعمت دیه صانادیلر، اطرافنده طورمقده اولان عسکری ۋا-پورلر اظهار ممنونیت علامتی اوله‌رق طوپلر آتدیلر. بو شیلر سلطانه ایشدلدیکی صوك مدحت پاشادن دخی زیاده قورقورغه باشلادی. بونك بویله محبوب کورنوینه حسد تامرلری حرکتلندی. بر چاره اولمق امیدی ایله سوریه والیسی نصب ایدوب، شونده واررغه بیوروب تیلیغرام ویردی.

مدحت پاشا، بغداد ولایتنده تأسیس ایتمش شیلری کبی انسانلر، امت و ملتلر ایچون خیرلی اشلرنی سوریه‌ده هم تأسیس ایتدی. دینی، دنیوی درسخانه‌لر آچدردی، یتیم خانه وشفقت خانه‌لر میدانه کتوردی. قریه یوللرنی تعمیر قیلدردی. شهرلر ایچون یکی نظاملر چیقاردی. «طرابلس» ایله پریستان آراسینه تراموای صالدردی. مطبوعاتغه حریت، محرر و ادیبلرگه ادبی یاردملر ویردی، بونك سببندن بتون سوریه خلقی بر طوغمه اولوب سیاسی ادبی جمعیتلر توزودیلر وبر برینه دوست اولوب ولایتنك ترقیسی ایچون قول قوله ویروب حرکت ایدر اولدیلر. اوغریلق بتدی، یول باصو و اوراملرده ایسروب یورولرنك اسمی اولسون قالمادی. مدحت پاشا اورامدن واردیغنده بتون خلق بر آغزدن: «افندم چوق یاشا!» دیه قچقررلر، امکان اولسه آرباسینه واروب یابشوب یورودن توقتاتورلر ایدی.

مدحت پاشا سلطان خفیه‌لرندن و مرافعه أیلامش مشروعلرینك تصدیق ایدلمی طورولرندن چاره‌سز اولدیغندن استعفا ایتدی ایسه‌ده سوریه‌ده فتنه چیقسه مدحت پاشانك کرك اوله‌چغنی ظن ایدوب استعفاسینی سلطان قبول ایتمادی، آخرنده قارتلغینی بهانه کو-ستروب قطعی صورتده صورادی، سلطان بو استعفاسینی ده قبول ایتمادی و آیدین ولایتی والیلگینه کوچردی. آیدین ولایتنده اختلال اولدیغی سببلی بونك مدحت پاشا کرکلی ایدی. مدحت پاشا چار ناچار آیدین ولایتنك مرکزی اولان «ازمیر» شهرینه کوچدی. سوریه‌ده نه کبی اصلاحات اجرا ایتدی ایسه بونده هم شویله ایتدی. سلطان ایسه مدحت

(*) ١١ نچی عددن مابعد.

پاشانڭ نفوذ و حرمتنی هضم ایده آلماز ، کوزدن توشرر ایچون هر بر چاره‌لرگه تشبث ابدر ایدی . ما بین آدملری بوڭا بر چاره اولمق امیدی ایله سلطان عبدالعزیزنڭ قتل ایدلمکی مسئله‌سینی اورتایه چیقاردیلر وانتحار ایتدیکی ایله طبیبلر طرفندن رسمی پرتاقول توزولمش عبدالعزیز سلطاننڭ حسین عونی ، محمود ، نوری ، رشدی ، مدحت پاشالر و شیخ الاسلام خیر الله افندی طرفندن قتل ایتدرلدیکن دعوا آیلدیلر .

مدحت پاشا بو تهمتنی ایشتدی ایسه‌ده کوڭلی صاف و بو طوغروده گناهسز اولدیغندن بوڭا التفات ایتمادی ، فقط بو شی مدحت پاشانڭ دورتنچی خطاسندن ایدی . زیرا بو وقتده قولغه آلوب حبس آیلر ایچون دیه سلطان طرفندن آدملر بیارلمش ایدی.

مدحت پاشا کندینڭ عائله‌سینه وصیت ونصیحت لرینی آیتوب بترمادی فورالی آدملر ایشکلرنی واتوب کوچلاب کیلوب کردیلر ، مدحت‌ده اوزینڭ سکریتاری ایله یاشرون ایشکدن چیقوب قاچدی و فرانسه ایلچی خانه‌سینه التجا ایتدی .

مدحت پاشا ، فرانسه ایلچی خانه‌سنده وقت بتون اطرافینی عسکر احاطه ایدوب آلدی و نه طرفدن چیقسه‌ده مدحتنی طوتوب آلاچقلر ایدی . مدحت ایسه فرانسه ایلچی خانه‌سینه باشقه دولتلرنڭ وکیللرینی ده دعوت ایتدروب واقعه‌نی سویلادی و: « بن سلطاندن عفو مرحمت صورامیم ، زیرا مجرم دگلم . بلکه آشکار صورتده حکم اولنمقنی طلب ایدم، سزنڭ دولتلرڭز اوشبو طوغروده واسطه‌لق ایتسه‌لر ایدی ! » دیدی .

بو طوغروده «ازمیر» ایله آوروپا تختگاهلری آراسنده تیلیغراملر یوردی ، سلطان‌ده آشکار حکم اولنه‌چغینه وعده ویردی . شوندن صوڭ مدحت پاشا تسلیم اولندی.

مدحت پاشا استانبوله کلدیکندن صوڭ ، تفتیش باشلاندی و ییلدز سرای ایچنده حکم ایدرگه کرشدیلر . سلطان اوزی پرده آرقلی قاراب طورر ایدی . حکم مجلسینه آوروپا ایلچیلری و بعض آوروپا غزته‌لری مخبرلرندن باشقه آدم بیارلمادی . حالبوکه سلطان آشکار صورتده حکم اولنه‌چغینه وعده ویرمشیدی .

حاکملر اوچ مسلمان و ایکی خرستیان اولوب رئیسلری ده عمری بوینچه مدحت‌که دشمنلق ایدوب طوروچی سروری افندی ایدی . حکم مدتی یدی کون گه صوزلدی ، و مدحت پاشا محمود و نوری پاشالر ایله برلکده اولدرمك ایله حکم ایدلدیلر . آوروپا غزته‌لرینڭ حاضر اولان مخبرلری بو حکمنڭ ایلکدن حاضرلنوب قویلدیغنی ، جدی واساسلی قاعده‌لرگه بنا اولنمادیغنی کندی غزته‌لرینه یازمشلردر . فقط آوروپا دولتلرینڭ مداخله‌لری سببندن ، اولدرلمك جزاسی منگولك نفی ایله آلماشدرلمش و مدحت پاشاده « طائف » شهرینه سورلمشدر .

اوچ ییل اوتدیکندن صوڭ « طائف » دن عائله سینه کوندرمش مکتوبنده مدحت پاشا ، اوڭ قول باشینه چوان چیقدیغنی و قاراوچی طبیبنڭ مهارتسز اولوب پك رنجتدیکنی ، آشامق و ایچمك ناچار اولوب کوندن کون حالسزلندیکنی بیان ایتمشدر . بونڭ بعدنده ۱۸۸۲ نچی ییل سنتابرنده یازمش ایکنچی مکتوبنده اطرافنده یوروچیلرنڭ اولدرر ایچون فرصت کوتوب یوردیکلرینی ، بیك جانی اولسه شوندن بری‌ده سلامت قالمیه‌چغنی ، اوشبو مکتوبی صوڭ مکتوبی اوله‌چغنی تصریح آیلمشدر .

مدحت پاشا ۱۸۸۳ نچی ییل ۱٤ نچی آپریلده قتل اولنمشدر . ترکیا غزته‌لری اوشبو جانیلرنڭ کیملر ایدیکلرینی و نه روشده جانینی قیدقلرینی تفصیل اوزرنده نشر ایتدیلر .

قانون اساسی اعلان اولندیغندن صوڭ ، چوبلك اولوب طورمقده اولان مدحت پاشا قبری اوستینه بعض بر حمیت اهللری قبه بنا ایتدیلر . ایمدی مدحت اسمی دنیاده اونودلمیه‌چق ، تاریخ کاغدلرنده اسمی ده رحمت ایله یاد اولنه‌چقدر . (فسبحان الله محول الاحوال) .

مقاله‌لر :

اجتماعی مسئله‌لر .

I

(خاتون اولکلرنی دوقتورغه کوسترمك حقنده) .

قارا تاغ حکومت خرستیانیه‌سی قول آستنده اولان مسلمانلرنك بعضیلری طرفندن مصرده چیقمقده اولان دینی « المنار » مجله‌سینه اوشبو روشده مکتوب یازلنوب شرعی فتوی صورالمشدر: « بزم مملکتمزده ، وفات اولان کیمسه‌لرنی نه کبی دین‌گه تابع اولسه‌لرده اولسونلر ۲٤ ساعت اوتمای طوروب دفن ایتمك ممنوعدر. دفندن مقدم دوقتور کتوروب میتنی کوسترگه و تمام وفات ایتدیکی حقنده آندن یازو آلورغه تیوشلی . ایر ایله خاتون میت آراسنده فرق یوق. حالبوکه بو اشلر، بز مسلمانلر ایچون شریعت جهتنچه درست اولماسه کرك . مذکور نظامغه خلاف کیلوچیلرنی محکمه‌گه تابشروب قانون جزا بوینچه حکم قیله‌لر. بز مسلمانلر اوشبو حال گه طاقت کتوره آلمادیغمزدن هجرت قیلورغه قرار ویردك ، فقط سزلر برر فتوی یازسه‌کز گوزل اولور ایدی ، بز ایسه شوکا قدر صبر ایدوب طوراچقمز » .

مکتوب و سؤالنك مضمونی اوشبودر. معتبر « المنار » مجله‌سی مذکور سؤال غه جواب اوله‌رق اوشبو فتوانی یازمشدر :

« بو مسئله ، دین مسئله‌سی دگل ، بلکه دنیا مسئله‌لرندندر. شریعتده بو طوغروده بر سوزده یوق . بوندای اشلر « دفع مضرت و جلب منفعت » قاعده‌لرینه مبنیدر. شونك ایچون آدم بالاسینك تمام وفات اولمقی حقنده کرك حکومت و کرك باشقه‌لر طرفندن شبهه اولسه و دوقتورلرده چن اولم ایله یالغان اولمنی آیره آلسه‌لر دوقتور چاقروب کوسترمك مطلق تیوشلیدر . زیرا شبهه اولدیغنده آدم بالاسینی دفن ایتمك حرامدر. دوقتورنك اشانچلی اولمقی لازم (اشانچلی اولمق ایسه بو کونده حکومت اسمندن شهادت نامه ویرمك ایله معلوم اولور) . شونك ایچون بیلوی شبهه‌لی بر مسلمان ایله ، بیلوی شبهه‌سز بر غیر مسلم دوقتور اولسه غیر مسلم دوقتورنی چاقرمق متعین اولور. چونکه بو اشلر عبادت مسئله‌لری دگل . بونده ترجیح ، دین ایله دگل بلکه علم ایله‌در. بعض بر عالملر قانغی خصوصلرده طبیبنك مسلمان اولمقنی شرط ایتمشلر ایسه‌ده بزده (دوقتورلر حکومت کفالتی تحتنده اولمادقلری و حکومت طرفندن توزولمش نظاملرغه تابع طوتلمادقلری وقتلرده) مسلمان طبیب ، عدل و امین اولور دیه ظن ایتدیکلرندندر. یوقسه عدل و امین اولسه نه کبی دینده اولسه‌ده (مادام که طب علمنده تجربه‌سی یرنده اولور) آنك سوزی ایله عمل قیلمقده ضرر یوق . خاتون میتلرنی کوسترر ایچون خاتون دوقتورلر اولسه پك گوزل ، اگرده خاتون دوقتور تابلماسه ایر دوقتورغه کوسترمکدن هم شریعت طرفندن منع یوق . بو حکم اولکلرگه گنه دگل بلکه ترك خاتونلرغه ده عامدر. میتلرنی کومار ایچون آشقمق سنت اولسه‌ده بو شی آنلرنك تمام وفات اولوب یتدیکلرینی بیلگان ساعتدن اعتباردر . یوقسه وفات اولوب اولمادیغی حقنده شبهه اولدیغنده صبر قیلورغه تیوشلی . دوقتورلردن یاردم صورامقدن شریعت منع ایتماز . اگرده وفات اولمق طوغروسنده هیچ شبهه اولماسه ایدی ، وفات اولوب یتمازدن ایلك لحدکه کوملوچیلر اولدیغنی تجربه کوسترماسه ایدی، حکو-

متلر بو درجه‌ده اعتنا قیلمازلر، دوقتورلارغه کوسترمك حقنده عمومی نظاملر چیقارمازلر ایدی. فرض ایتدك: بعض بر مسلمانلر اوزلرینڭ میتلرینڭ تمام وفات اولدقلرینی بیلسونلر و اصلا شبهه‌لری اولماسون. لکن حکومت طرفندن، دین و مذهبنی، قومیت و مسلکنی تحقیر ایتمك قصدی ایله دگل بلکه انسانلر ایچون شفقت و مصلحت امید ایدوب توزومش نظامنی شول مملکت خلقی ادا قیلورغه تیوشلی. بونی بهانه قیلوب شول مملکتدن هجرت ایتمك واجب دیبورگه جسارت یتشماز. میتلرنی اهانت ایتمك شریعت قاشنده درست دگل، بو ایسه معلوم؛ لکن تمام جان چیقوب بتدیکنی آکلار ایچون دوقتورغه کوسترمك، میتنی اهانت ایتمك دگلدر (حرمت ایتمکدر، دیبورگه‌ده یول وار). مملکتدن هجرت ایتمکده نه قدر مالنی، بر صونی (اسلاملرنڭ قوتلرینی) ضائع ایتمك اوله‌در، بونی ده فکر قیلورغه تیوشلی.

II

(مسلمانلرنڭ یڭی فنلرنی اوقومقلری حقنده).

ایرانده «شیراز» شهرنده مجتهدلر طرفندن «دار العلم» اسمنده بر غزته چیقاره‌در. ایشته بو غزته‌گه شیعه عالملری ایله طولوغ اولان «نجف الاشرف» شهرندن اوشبو روشده بر مکتوب یازلنوب شرعی فتوی صورالمشدر:

۱) فرنکلر طرفندن چیقارلمش یڭی فنلر ویڭی هنرلرنی بز مسلمانلر ایچون اوقورغه و آنلرنی اوگره‌نوب اوز مملکتمزده استعمال ایتمك شریعت قاشنده درستمیدر؟

۲) بعض کیمسه‌لر اوشبو یڭی فنلرنی اسلام شریعتی قاشنده درست دگل ایدیکن و آنی اوقوچیلرنڭ اعتقاد و اخلاقلری بوزولاچغنی دعوی قیله لر، بونلرنڭ اوشبو دعوالری درستمیدر؟

۳) بو کونده بز مسلمانلرنڭ علمی و اجتماعی حاللری بوزوق ایدیکی میدانده اولدیغی حالده ایسکی روشده اوقولرغه قناعت قیلوب طورمقمز جائزمیدر؟

جریده ایسه بو سؤاللرغه اوشبو جوابلرنی ویرمشدر:

۱) بو مکتوبده بیان ایدلمش حاللر، یالگز بزم ایران مملکتنده‌گنه دگل بلکه بونڭ ایله بتون اسلام دنیاسی مبتلادر. حالمزنڭ کوندن کون توبان کتدیکندن و آوروپانڭ یڭی فنلرینی اوقوماز ایسه‌ك فرنکلرنڭ آیاق آستلرنده ایزلوب بته‌چکمز کوز ایله فاش آراسندن ده یاقین قالمشدر. اوشبو حالدن همیشه عبرت آلمقسزین بتون اسلام عالمینڭ آوروپانڭ یڭی فنلرینی اوقورغه‌می دگلمی؟ دیه بحث ایدشوب فرصت کچرمکلری الڭ تأسفلی حاللردندر. لکن دین عالملرندن صانالمش ذاتلرنڭ اوشبو بحث ایله اواره اولوب یوردیکلری بر وقتده، علمگه حریص اولان یاشلر، هر طرفدن آوروپاغه گروه گروه اولەرق واروب یڭی فنلرنی اوقومقده اولدقلری کورلور. یاشلرنڭ اوشبو حرکتلری هیچ توقتالاچق دگل؛ فقط دین عالملرینڭ بو مناقشه‌لری چابوب وارمقده اولان نکارماچ گه چبق طغوب چرلداتوب وارمق قبیلندن هم معناسز هم اثرسز اوله‌چقدر. اوزلرینی دین باشلغی ایدوب کوسترمك و بونڭ سببندن اوز سوزلرینی «شریعت» اولمق اوزره قبول ایتدرمك خیالنده اولان آدملر، اسلاملرنڭ کوزلرینی آچارغه و وجودلرینی صافلارغه سبب اولاچق اقتصادی، اجتماعی و علمی حاللرنڭ هر برینه «دین» اسمی ایله قارشو طورمقلری عادت حکمینه کردی. حالبوکه سلف عصرنده آشوریلر، هند و ایرانلیلر، بابل و یونان هم رومالولرنڭ علملری و هنرلری تماما اسلام تللرینه ترجمه ایدلدی و عموما اسلاملر بونلرنی تحصیل ایدر اولدیلر. بونلرغه ایسه «دین» اسمی ایله هیچ کیم قارشو چیقمادی. اسلام دینی، علم و هنرگه قارشو دگل بلکه آنی قوتلاوچی بر دین اولدیغی ایچون «دین» اسمی ایله قارشو چیقارغه امکان هم یوق ایدی. اما بو کونده اسلام ملتی ایچون فائده‌لی

اولەچق علم و هنرلرگه بعض آدملر طرفندن قارشو طورمقلق، عموم خلقنڭ حقیقی دیندن خبردار اولمادقلرندندر. بزگه ایسه اوزمزنڭ سلفلرمزگه ایاررگه تیوشلی. آنلر هر بر علم وفن، هنر و صناعتلرنی چیتلردن ترجمه ایدوب شاگردلرنی اوقوتدیلر. شول قبیلدن بزگه هم فرنكلرنڭ هر بر فائدەلی علملرینی، هنر و فنلرینی اوزمزگه آلمق لازمدر. حالبوکه آوروپانڭ کوب علم و هنری، صناعت و فنلری اسلاملردن اقتباس ایدلمشدر. فقط آوروپاده دینسزلك شایع اولدیغی ده انکار ایدلماز، طبیعی آندن احتیاط قیلورغه تیوشلی. اول حال سلفلر عصرنده ده وار ایدی، لکن آنلر آندن صاقلاندیلر، شونڭ کبی بزگه هم آندن صاقلانورغه تیوشلی.

۲) دینسزلکدن باشقه اولان آوروپا علملرینڭ هر بری اسلام دیننده ممدوح شیلردر. خصوصا آوروپاده «تربیه» علمی واردرکه اسلام ایچون الڭ فائدەلی اولان بو علم، بوکونگی اسلاملرغه هنوز معلوم دگلدر. بالالرنی ینگل اوقوتمق، آنلرغه علم و معارفنی دوست کوسترمك، گوزل اخلاق ایله زینتلامك، ادبلی ایتمك هر بری اوشبو «تربیه» علمی سایەسنده میدانه کلور. انسان مدنی اولەرق مخلوق اولدیغی ایچون اوزینڭ اجتماعی وظیفەلرینی باشقارمق حقنده «تربیه» علمینه برنچی درجەده محتاجدر. اعتقاد و اخلاقنڭ اساسی اولان بو فننی، اسلام شریعتی نظرنده ممنوع دیه کیملر دعوی قیله بیلورلر، عجبا ؟!

۳) بز مسلمانلر ایچون بوکونگی مکتبلرمز، بوکونگی درسلرمز ایله قناعت ایدوب طورمق قطعی صورتده جائز دگلدر. بلکه هیچ فرصت کچرمکسزین ملتمزنڭ استقبالینی تأمین ایدەچك روشده علم تحصیل قیلورغه، هنرلی و معرفتلی اولورغه تیوشلی. بوشی، دین و آخرت علملرینی و عمللرینی تاشلارغه دعوت ایتمك دگلدر. بلکه دین علمی ایله برابر دنیوی هنرلرنی و فنلرنی تحصیل ایتمك لازم دیمك اولور. مسلمانلر اوزلری اجتهاد ایتمازلر ایسه آنلر ایچون هیچ کیم یول حاضرلب قویماز، بوندن خبردار اولورغه تیوشلی (و ان لیس للانسان الاماسعی).

مسلمانلرنڭ هر بر ترقیلرینه قارشو طوروچی دین تاجرلری هر عصرده و هر مملکتده اولنەدر. شایان دقت نقطه شوندەدرکه: قانغی بر مملکتده و قانغی بر اورنده خلقلر جاهل وعقللری اشلکسز اولسه دین تاجرلری اوستون طورالر و نه کبی زمان و اورون اولسەده اولسون خلقلرنڭ فکرلری آچیق، عقللری اشلکلی و اوزلری معلوماتلی اولور ایسه دین تاجرلرینڭ درجەلری توشه و قیمتلری بتەدر. عالملر و حکیملرنڭ راحتلری حلق ایچون طرشمقده اولدیغی کبی دین تاجرلرینڭ راحتلری و فائدەلری‌ده خلقلرنڭ جهالت و ضلالتده اولمقلرندەدر. «اللواء»

دینی مدرسەلرمزده عرب لسانینڭ اهمیتی و عرب لسانده درس کتابلری.

دینی مدرسەلرمزده عرب لسانینه احتیاجنی، آڭلاتمق ومنچه اهمیت بیروگه تیوشلکنی اوزون اوزادی بحث ایتوگه ده حاجت یوق. بو هر کیمگه معلوم بر شیدر. عرب لسانی بزنڭ دین لسانمزدر. دینمزنڭ اساسی اولان کتاب، سنت و باشقه دین تیرەسنده ایلانگان، دینگه تعلقلی اولان کتابلر بارسیده دیرلك عرب لساننده‌در. بناءً علیه حقیقی، اشانچلی، مستقل دین علماسی اولاچق ذاتلرغه عرب لسانی و ادبیاتینه آشنا اولمق الڭ لازم و الڭ ضرور بر شیدر. عرب لسانینه اطلاعسز، ادبیات عربیەدن خبرسز آدملرنڭ علما اسمی کوتەروب اوزلرن دین صاقچیسی، ورثة الانبیاء صاناب کورکەکبك قابارنوب یورولری طفیلیلك، قوری دعوی، بیگرەکده درستی اوزلرینڭ درجەلرن بلماولکدن باشقه بر شی توگلدر.

عرب لسانی و ادبیاتینه آشنا اولمغان ذاتلر اوز فهملرینه قریب، عرب اسلوبندن وبلاغتندن یراق،

عجمیلککه بیك یاقین بعض فقه و اصول کتابلرینی، منطق و کلام اسمنده یورتلگان بعض اسخولاستیقه رساله‌لرینی قاموس، شرح و حاشیه‌لر یاردمی برله بر درجه آڭلی آلسالرده، اساس دین اولوبده بلاغتنڭ الڭ یوقاری درجه‌سنده اولان قرآن کریمنی، پیغمبرمز (ص) نڭ حدیثلرینی حقنچه آڭلی آلمازلر. آڭلاو دعواسنده اولسه‌لرده دعوالری قبول ایدلماز، سوزلرینه قولاق صالنماز. بوندای ذاتلر تقلید کیرته سندن چیغا آلماینچه هر اصلاحقه قارشی کیلورلر، دیننی حمایه و اعلاء ایته‌چك یرده‌تو بینه بالتاچابارلر، دین میقروبی اولوب دیننڭ بر باد اولماسینه سبب اولورلر.

عرب لسانی وقتیله دنیانی تتره‌تکان، فوق‌العاده بیوك مدنیت کسب ایتکان، فوق الحد نفیس وقیمتلی اثرلر قالدرغان بر قومنڭ لسانی اولوب، بوکونده ده بو لسان ایله سویلشکان قومنڭ بایطاقغنه قسمی عالم اسلامنڭ الڭ آلداغی صفنده‌غی قوملردن اولدیغندن بونڭ اهمیتی طاغیده آرتادر. عرب لسانندن تارالغان تورلی مجموعه‌لر اسلام دنیاسندن بحث ایتکان مجموعه‌لرنڭ الڭ آلداغیلرندن حساب ایدلسه اورننده‌در. خرستیان دنیاسنده بکلرچه علم عاشقلری عرب علماسی و اسلام فلاسفه‌سی طرفندن قلمه آلنغان نفیس و قیمتلی اثرلرگه مطلع اولمق ایچون عرب لسانی اوگره‌نوب دنیانی سیاحت ایدرك کتبخانه‌لرده محفوظ قالغان اثرلرنی اوقوب طبع وترجمه ایتدیکاری، آنلرغه شرح و حاشیه‌لر باغلادیقلری حالده بزنڭ عربی بر پیغمبرگه وارثلق دعواسنده بولغان ذاتلرنڭ برکلمه اولسون عربچه سویلادن، بر سطر اولسون عربچه یازمقدن عاجز قالولری نه قدر کولکی و نه قدر تأسفنی موجب اولاچق شیلردندر. بزنڭ لسانمزغه عرب لساننده بایطاقغنه مفردات قاتشوی بولسانی طاغیده اهمیتلندره‌در. بزنڭ بو سوزلرمزدن ئلله نیندی فکرلر آڭلاشلماسون. بز، یالگز دینی مدرسه‌لرمزده عرب لسانینڭ بسبتون اهمال قیلنوندن شکایت ایته‌مز. بزنڭ ملالریمز عربچه کرك توگل فکرنده توگللر. بالعکس آنلر بو حقده بتونلای افراط طرفینه ده کیتمشلر. الگیروك زمانلرده بولدیغی کبی یاکی یازو تانیغان بالالرغه ایندی عربچه‌گه توشررگه کیره‌ك دیب «فرق حدیث» و «شروط الصلاة» اوقوته باشلاولری شول کوندن اعتباراً آنا لسانینه برتینلك اهمیت بیرمیچه (اوزلرینڭ تعبیرنچه) تاختم کتب قیلغانغه قدرگل عربچه یازلغان کتابلر اوقتوب ماتاشولری بارسیده بونلرنڭ کوڭلرنده عربچه‌نڭ کیره‌کلگی بیك نق اورنلاشون کورستە‌در. بزنڭ دینی مدرسه‌لرمزده صرف نحو فنلرینه، مشهوره‌ك مدرسه‌لرمزده حتی بلاغت، عروض، قافیه فنلرینه‌ده بایطاق سنه‌لردن بیرلی اهمیت بیرلوب کیله‌در. فقط بوکیدشلر بارسیده یولسزکیدش بولغانلقدن مطلوب نتیجه حاصل ایتوب بولماوی طبیعی حکمنده‌در. بر لساننڭ قواعدی شول لسانی درست استعمال ایتوگه خدمت ایته‌در. لسان اوقوتلمادیقچه قواعدنڭ برتینلك اهمیتی یوقدر. چاباتا طوقو ایچون یوکه کیرك. یوکه‌ڭ بولماسه ئلله نیچه شوشلك بولسه ده فائده یوق. بناءً علیه لسان اوقوتمیچه صرف، نحو، بلاغت، عروض کبك قواعد اوقوتوبقنه بر فائده امید ایتمك عبثدر.

مدرسه‌لرمزده‌گی مونه شوندی ترتیبسزلکلر، یولسز حرکتلر بیك زور اوڭغایسزلقلرغه سبب بولادر. شاکردلر عربیات اوقونی آغرسنالر، آندن نفرت ایته‌لر، دین علملرینه قرین قاری باشلیلر. طوغروسی بونلرنڭ نفرت ایتوگه حقلریده بار. بیك کوب زحمتلر چیکمیچه، کوکروك چرتمیچه آز بر مدت ایچنده روسچه‌نی الده ایتکان شاکردلر اون-اون بش سنه عربچه کتابلر اوقوب ماتاشوبده‌عرب لسانندن بوش قالغاچ نیك آندن نفرت ایتماسونلر؟

بز، مدرسه‌لرمزنڭ توزه‌لوی عربیات درسلرن تیوشنچه اوقتوغه‌غه توقف ایته، دیمیمز. مدرسه‌لرمزده فنون عصریه اوقتو، خصوصا قرآننی حقنچه آڭلاوغه الڭ زور مساعده‌سی اولان طبیعت، هیئت، تاریخ طبیعی فنلرینه اهمیت بیرو الڭ لازم شیلردندر. فقط عربیات درسلری‌ده اهمال قیلنه‌چق شیلردن توگللر. اگر مدرس ومعلملرمز همانده شول عقیم

طریقلرنده دوام ایتسه‌لر، مدرسه پروغراملرینه کیره‌ گنچه فنون عصریه کرتماسه‌لر، عربیات درسلرینه اهمیت بیروب ینگل طریقلر برله تعلیم ایتو صددنده بولماسه‌لر مدرسه‌لری بایغوش اویاسی بولوب قالوده شبهه یوقدر (بونك مثاللری کوز آلدیمزده).

بز، «القاهره» ده‌گی اسلام طلبه‌سی، مصرغه کیلودن مقصدمز عربیات وعلوم دینیه تحصیل ایتوب وطنمزغه قایتقاچ مذکور فنلرده معلملك ایتمك اولدیغندن اوستمزده‌گی مسئولیتنی آلدن توشنوب قرائت عربیه، مطالعه، قواعد وادبیاتده تألیف ایدلمش کتابلر آراسندن مملکتمزده استعمال ایچون موافقراق کتابلر انتخاب ایتمك فکرینه توشدك. بو فکرگه مبنی جمعیتمزنك کتبخانه‌سینه بیروت ومصرده تألیف ایدلمش مشهور کتابلرنی جیدق. بو کتابلرنی مطالعه ایتمك ایچون بر مدت‌ده تعیین ایتدك. مدت ختامنده جمعیتنك اعضالری اوزلرینك بر درجه موافق طابقان کتابلرینی جمعیتکه عرض ایتدیلر. بر قدر اخذوردن صوڭره توباننده یازلمش کتابلرغه جمعیت موافقت ایتدی. بوکونده مملکتمزده عرب لسانینه حقیله آشنا اولان معلملر واردر. بو ذاتلرنك اوزاق وقت کیچمزدن قرائت عربیه‌ده اوز ذوقمزده ینگل طرزده کتابلر یازوب چیغارولرنده شبهه ایتمیمز. شولایده بزنك انتخاب ایندیکمز کتابلر موقت اولسه‌ده مدرسه‌لرده استعمال ایتوب طوررغه یارامازمی دیب مطالعه ومذاکره‌دن حاصل اولان افکارمزنی، انتخاب ایتدیکمز کتابلرنی معتبر «شورا» مجموعه‌سنده معلملرمزنك انظارینه قویمق بولدق. بزم بو یازدقلرمزدن استفاده ایدنلر اولورسه اوزمزنی مسعود صانارمز. اولمازسه اوزمز استفاده ایتمش اولورمز.

انتخاب ایتدیکمز کتابلر بونلردر:

قرائت و مطالعه‌دن: «النهجی والمطالعه». بو کچوك کتاب نظارت معارف طرفندن نشر ایدیلوب نظارتقه تابع بتون مکتبلرده قوللانمقده‌در. بو کتابده الڭ الك بر قدر نرسه‌لرنك اسملری صورت برله کورسه‌تیله. آندن صوڭ ایکیشر- اوچر- دورته‌ر کلمه‌لردن جمله‌لر ترکیب قیلنه، شولای ایتوب تدریجی صورتده قسقه وبیك معنالی حکایه‌لرگه کوچیله. بو کتاب عرب بالالری ایچون ترتیب قیلندیغندن بزنك ایچون بیك مناسب بولوب یتماسه‌ده اوزمزده قرائت کتابلری تألیف ایدلگانچه عربچه‌نی باشلاب اوقوتوغه الڭ موافق کتاب بولسه کیره‌ك. بو کتاب بتکاچ بز، بیروت کتابلرندن مشهور «سلاسل القرائة» نك ایکنچی و اوچنچی جزئلرینی اوقتونی مناسب کوره‌مز. بو جزئلر مذکور کتابنك الڭ مهم اورنن تشکیل ایته‌لر. بوندن صوڭ مصر مکتبلرنده قوللانمقده اولان «التحلیة والترغیب» اسمنده‌گی کچوك بر کتابنی اوقتو مناسب بولسه کیره‌ك. بو کتاب هر نه قدر اخلاق کتابی اولوب اخلاق فنن چیت لسانده تعلیم ایتمك بیك کیلشوب بتماسه‌ده، اسلوبی گوزل استشهاد اورننده بایطاقغنه بیك معنالی شعرلر کیترلدیکندن بونی قرائت کتابلری آراسینه کرته‌سمز کیلدی. بر طرفدن مصر مکتبلرنده استعمال اولنمقده اولان «المطالعة العربیه» اسمنده‌گی کتابنك انتخاب برله بعض فصللرن اوقتوده ده ضرر بولماسه کیره‌ك. صوڭره طبیعی اعدادی صنفلرده «کلیله ودمنه» نی اوقوتو مناسب دیب بله‌مز. بو کتاب حقنده سوز اوزایتورغه‌ده حاجت یوق. کتاب حکمت برله طولو بولو اوستینه اسلوب وانشا جهتندن نظیرسزدر. شونك ایچون بز، مدرسه‌لرمزنك بو کتابدن محروم بولماولرن امید ایته‌مز.

اعدادینك صوڭغی صنفلرنده و عالی صنفلرده مطالعه ایچون بز ایکی کتاب کورسته‌مز. بری دورت ادب کتابلرندن بری اولان «الکامل» در. ایکنچیسی مشهور ادیب ابن عبدربه‌نك «العقد الفرید» اسمنده‌گی کتابیدر. مذکور کتابلرنك گوزل گوزل فصللرن انتخاب برله اوقوتلسه بیك کوب فائده کیتره‌چکنده شبهه یوقدر. «الکامل» دارالعلومده مطالعه ایچون استعمال قیلنه طورغان کتابلرنك بریدر. «العقد الفرید» اختصار ایدیلوب مدرسة القضا طرفندن طبع ایدلمش ومذکور مدرسه‌ده استعمال ایدلمکده‌در. ذکر ایتد-

یکمز کتابلر کوبسی «نثر» ده‌در. لسان، نثر ونظم‌دن عبارت بولدیغندن اشعارغه‌ده اطلاع ضروردر. فقط تأسف‌که، بز مدرسه‌لرده استعمال ایچون انتخاب ایتلگان مناسب اشعار مجموعه‌سی کوره آلمادق. مصر مکتب ومدرسه‌لرنده عمومیتله معلملر اوزلری انتخاب ایدوب گوزل قصیده‌لر، حکمتلی و معنالی کیسه‌ك کیسه‌ك بیتلر یازدرالر. حفظی مناسب بولغانلرن حفظ ایتدره‌لر. بزده‌ده حاضرلك بو طریق اتخاذ ایدیلوب طورسه ضرر بولماز ایدی. مقتدر واطلاعلری واسع معلملرگه بو بیك ینگل بر نرسه اولسه‌ده بعض معلملرگه یاخشوق چیتن بولونده شبهه یوقدر. شونك ایچون بز بونده معلملرگه مرجع اولاچق بر نیچه کتاب کورسه‌توب کیته‌مز.

١) ادبیات اللغة العربیه: نظارت معارف طبعسی. بو کتابده اڭ معنالی بایطاقغنه قصیده‌لر بار. بناءً علیه هر معلمده بو کتابنڭ بولوی ضروردر.

٢) دیوان المعری (اللزومیات). بو بیوك فیلسوفنڭ شعرلرینه آشنا اولمق هم بعض بیك مهملرینی حفظ ایتمك مطلقا ضروردر. فیلسوف معری و آنڭ لزومیاتی بزم مملکتمزده بیك معلوم بولغانلقدن بو حقده سوز اوزاتمیمز. ٣) دیوان المتنبی. متنبی‌نڭ هرنه قدر غرضی سفیل اولوب، قصیده‌لرینی آقچه قازانو ایچون سویلاگان بولسه‌ده آراده بیك حکمتلی ومثل اورننده استعمال ایدیله طورغان بیك کوب بیتلری بولغانلقدن بو دیوان یاخشوق فائده‌لی بر کتابدر. مصرنڭ دار العلوم کبی اڭ آلداغی مدرسه‌لرنده‌ده متنبی‌نڭ حکمتلی شعرلری حفظ ایتدریله‌در. بزنڭ معلملرمزده مذکور دیواندن انتخاب برله بعض بیتلر یازدروب اوقوتسه‌لر وحفظ ایتدرسه‌لر یاخشوق فائده حاصل بولور ایدی.

٤) دیوان ابی العتاهیه. ابو العتاهیه اڭ گوزل واڭ حکمتلی شعرلر سویلاگان شاعرلرنڭ بریدر. شونڭ ایچون بونڭ دیوانندن انتخاب برله بعض بیتلر اوقوتلسه ضرر بولماز.

٢) صرف ونحودن: مبادی العربیه فی الصرف والنحو. بو کتاب سوریه‌نڭ مشهور معلملرندن رشید شرطونی اثریدر. کتاب دورت جزءدن عبارت اولوب دورتنچی جزئی هنوز طبع ایدیلوب بتمه‌مشدر. صرف ونحوده تألیف ایدلمش دورت بیش یگی کتابلر ایچندن بز بو کتابنی اڭ یاخشیسی ایتوب تابدق. صرف ونحو تعلیمنده اڭ اعتنا ایتوتیوش بولغان نرسه تطبیق مسئله‌سیدر. تطبیقات اجرا ایدلمه‌سه صرف ونحودن مأمول درجه‌ده فائده حاصل اولماز. «مبادی العربیه»ده تمرینلر بیك کوب بولوب تحریری هم شفاهیدر. بناً علیه بز مدرسه‌لرمزده تعلیم ایچون اڭ گوزل صرف ونحو کتابی «مبادی العربیه» دیمز. مبادی العربیه‌نڭ اوچ جزءن بترگاچ حاضرلك دروس النحویه‌نڭ دورتنچی جزءن اوقتوب طورو موافقدر.

٣) بلاغت. بلاغت فننده تألیف ایدلمش یگی کتابلر کوب. بونلرنڭ قایسنغنه طوتوب اوقوتساڭده یارامازلق توگل. مصر تجهیزیلرنده اوقولمقده اولان «دروس البلاغة» بزده‌ده مشهوردر. بونده برقدر عیب اولسه اول ده بیك قیسقه‌لغیدر. بز بلاغت ده اوزمزنڭ موافقراق طابقان بر ایکی کتابمزنی کورسه‌توب کیته‌مز. بری ناصیف یازیچی اثری اولان «عقد الجمان»، ایکنچیسی رشید عطیه‌نڭ «الاعراب» اسمنده‌گی اثری. بو کتابلر ایکیسی ده مدرسه‌لرده استعمال ایچون گوزل کتابلردر. زورراق مدرسه لرمزنڭ صوڭغی صنفلرنده امام جرجانی‌نڭ «دلائل الاعجاز»ی برله «اسرار البلاغة»نڭ بعض مهم فصللری انتخاب برله اوقولسه بیك کوب فائده حاصل اولونوده شبهه یوقدر. امام جرجانی بلاغت‌نڭ واضعسی اولوب کتابلری ینگل و گوزل اسلوبلی هم بابنده نظیرسزدر.

٤) عروض قافیه. بزنڭ کوبرەك مدرسه‌لرمزده عروض و قافیه فنینه بیك اهمیت بیرلمی حالبوکه اشعار عربیه‌نی گوزلچه آڭلاو وآنی درست اوقو ایچون اڭ یاردم بیره طورغان فن - عروض فنیدر. شونڭ ایچون بوفنگه لزومنچه اهمیت بیروتیوشدر.

عروض قافیه‌ده بزنڭ نظرمزده الڭ گوزل، الڭ مفید کتاب یسوعیلر طرفندن تألیف ایدلمش «علم الادب» اسملی کتابنڭ جزء اوّلن تشکیل ایتکان قسمیدر. ظنمزچه بو فنده بو کتابدن یخشی بر کتاب یوقدر. بونده ضرورات شعریه، عروض، قافیه وفنون سبعه بیك فائده‌لی صورتده ذکر ایدیله. مثال ایچون کیترلگان بیتلریده ینگل، معنالی وحکمتلیدر.

٥) املا. املاده تألیف ایدلمش کتابلر کوب وهر قایوسی ضررسزدر. فقط املا قاعده‌لرین معلم اوزی یازدروب اوقوتسه طاغیده فائده‌لیراق بولونده شك یوقدر. بز بو اورنده معلملرگه مراجعت ایچون برنیچه کتاب ذکر ایدوب کیته‌مز: ١) دلیل الکاتب. ٢) عنوان النجابه. ٣) المفرد العلم فی رسم القلم. بو صوڭغیسی اوزونراق بولوب اوقتو ایچون یاراماسه‌ده تمرینلر بیك کوب بیان ایدلدیکندن معلملر ایچون فائده کیترر دیب کورسه‌توب کیتدك.

٦) انشاء. انشاءده بر کتاب تعیین ایتمك بیك چیتندر. انشاء قاعده‌لرن‌ده املا توسلی معلم اوزی یازدروب اوقتو تیرشلی بولادر. انشاء تعلیمنده برنیچه طریقلر بولوب بری جمله آراسندن کلمه‌لر حذف ایدوب، جمله‌لرنڭ وضعسن آلشدروب شاگردلرنی جمله ترکیبنه اوگرتمك طریقیدر. بونڭ ایچون بیروت طبیعسی اولان «درجات الانشاء»دن استفاده ایتمك ممکن. «درجات الانشاء» ایکی کتاب اولوب بری شاگرد ایکنچیسی معلم ایچوندر. هر ایکیسی اوچه‌ر جزء. انشاء قاعده‌لرینه اطلاع ایچون یوقاریده بیان ایتدیکمز «علم الادب» کتابینڭ برنچی جزئی مفیددر.

٧) تاریخ آداب اللغة العربیة. مشهور ایسکی ادب کتابلرنده عرب ادبیاتی وآنڭ تاریخی مفصل صورتده ذکر ایتلگان بولسه‌ده بیك طاراودر. بونی مستقل بر فن صورتینه قویو صوڭ زمانلرده‌غنه وجودکه کلمشدر. تاریخ ادب اللغه‌ده برنیچه کتاب بار؛ فقط هیچ بریسی مطلوب درجه‌ده توگل، شونڭ ایچونده دار العلوم دار القضاء کبك مدرسه‌لرده معلملر اوزلری یازدروب اوقوته‌لر. بز حاضرلك معلملرمزگه بر ایکی کتاب کورسه‌توب کیته‌مز: بریسی یوقاریده ذکر ایتدیکمز «ادبیات اللغة العربیه» کتابی. بونده عرب ادبیاتینڭ تاریخی قسقه‌چه ذکر ایدیله. الڭ مشهور شاعرلرنڭ تاریخ حیاتلری اجمالی صورتده ذکر ایدیلوب کیچیله. ایکنچیسی تاریخ آداب اللغة لمحمد بك دیاب. بو کتاب طاغی مفصلراق.

یاڭی آچیلمش «الجامعة المصریه» نڭ ثمره‌سی اوله‌رق مصرده آداب اللغة فننه یاخشوق اهمیت بیریله باشلادی. الجامعة المصریه‌ده بو سنه مذکور فنده قرقدن زیاده لیکسیه بیرلدی. آداب اللغه‌ده گوزل کتاب یازغان آدملرگه الجامعه اداره‌سی مکافات‌ده تعیین ایتدی. بو مناسبت ایله مصرنڭ الڭ زور ادیبلری مذکور فنده کتابلر تألیف ایتوگه کرشدیکلری ایشدیله. تیزوقتده بو فنده گوزل اثرلر چیغه‌چق. آلدن معلملرنڭ نظر دقتلرن جلب ایته‌مز.

«قاهره»ده روسیه‌لی ترك طلبه‌سی جمعیتی ایچون
رئیس: عارف شاکری.

قان نیندی نرسه هم آنده نیلر بار؟

قان آدمنڭ ترکلگینی صاقلی، تننڭ کیموگان اورنلرینه کرك بولغان ماده‌لرنی یتشدره، یانوب اشدن چققان نرسه‌لرنی تنفس واسطه‌سیله طشقه چغاره طورغان بر صییق نرسه‌در.

قانسز ترکلك ایتو ممکن توگل. آدم هم حیوانلرنڭ بتون تنی قان ایله طولیدر. اگرده بز قاننغه میقراسقوب آرقلی قاراساق، قاننڭ بلازما (قان صووی)، مادهٔ مصوره وباشقه نرسه‌لردن مرکب توسسز بر صییق نرسه اولدیغینی و شونڭ ایچنده بیك کوب قزل کره‌چکلر همده بر آز مقدارده آق کره‌چکلر یوزوب یوردیگنی کوروربز. قان

صوی ایچنده (۱) بولغان قزل کره‌چکلر، چیتی باصیق، اورطاسی قابارنقی تنکه‌گه اوخشیلر. بولار شول قدر کچکنه‌که: زورلقلاری هم کیك‌لکلری دویمانك ۵مکده بری قدردر. ایکنچی تورلی ایتکانده بیش مکینی بر ره‌تکه تزسه‌ك بر دویم اوزنلغنده بولور. بر ساژین اوزنلغنده بر صزیق حاصل ایتمك ایچون یارطی میلیوندن آرطق قزل کره‌چك حاجت بولادر. موندای کچکنه نرسه‌لرنك عادی کوزگه کورناووی اوز اوزندن معلوم بولادر.

بر طامچی قانده بیش میلیوندن زیاده قزل کره‌چکلر بولوب آدمنك بتون قانی ۱۲ قاداق مقدارنده اولدیغندن بوتون‌تنده ۲۰ میلیاردن زیاده قزل‌قان‌کره‌چکلری بولادر. بز قاننی توسسز بر نرسه دیگان ایدك. قان حقیقتاً توسسز بر نرسه‌در. قاننك قزللغی، قزل قان کره‌چگنده بولغان گیوغلوبین (гемоглобинъ) (۲) دیگان ماده‌دن کیله‌در. گیوغلوبین: کومر، مولدالحموضه، مولدالمأ، آزوت و بر مقدار تیمردن عبارتدر. گیوغلونین مولدالحموضه‌غه آرتق درجه‌ده قومسزدر. قان دورایتوب اوپکاگه کیلگاچ تنفس سببلی هوانك مولدالحموضه سینی آلادر. مولدالحموضه‌لی قزل قان کره‌چکلری تنده دور ایتدیکلری وقت، مولدالحموضه‌نی کرك اورنغه طابشروب، تنده یانوب کومرگه أیلانگان و آدم ایچون ضررلی بولغان حامض فخم دیگان نرسه‌نی آلوب کیله‌لر. حامض فخم تنفس ایله اوپکادن طشقه چغادر. قزل قان کره‌چکلرینك بزنك ایچون بولغان فائده‌سی: آدم ایچون الك کرکلی بولغان مولدالحموضه‌نی کرکلی اورنلرغه طابشرو، یانوب اشدن چقغان کومرنی طشقه چغاروب طاشلاودر.

قان صووی ایچنده قزل قان کره‌چکلردن باشقه آق شارچکلرده بار دیگان ایدك. بو شارچکلر اصلده توسسز اولسه‌لرده خطا بولسه‌ده آق ـ دیب یورتیله‌لر. بولار اوزلرینك توگارك‌لکلری برله قزل قان کره‌چکلردن آیریله‌لر؛ کچکنه شارغه اوخشادیقلردن آق قان شارچکلری ـ دیب آطالالر. بو شارچکلر قزل کره‌چکلرگه قاراغانده بر قدر زورراق‌لکه اوزلری بیك آز ۵۰۰ قزل قان کره‌چگینه مقابل فقط برگنه بولادر. بر طامچی قانده ۱۲،۰۰۰ بولسه‌لرده ۵ میلیون قزل قان کره‌چکلرینه قاراغانده آزدر.

بو شارچکارنك اوستلری تیگز بولمای بلکه قطرشیدر. شونلقدن قورای جیلا گینه بر قدر اوخشیلر. آق شارچکلر، آصیب‌لر کبك اوزلری حرکت ایته آلالر. قزل قلن کره‌چکلری ایسه صوده آقغان نرسه کبك، قان صووی ایچنده آغوب یوریلر.

آق قان شارلرینك حرکتی شول روشده بولا: اگرده اوگغه طابا حرکت ایتماکچی بولسه‌لر، اوك یافلرندن بر نیچه کچکنه آیاقلر چغارالرده شول آیاقلری ایله یوللرنده بولغان نرسه‌گه یابشه‌لر. صکره جییونه‌لر. شولای ایتوب برنچی آدومنی آطلیلر....

دیمك بزنك قانمزده نیچه‌مه میلیون حیوانلر یوریدر. بونلرنك شونسی عجب!.. بو حیوانلر تنده بولغان ایکنچی حیوانلرنی یوطه‌لر. طبیعی بولارنك آغزلری یوق. بولار نرسه‌نی یوطقان وقتده ـ حرکت ایتدیکلرنده‌گی کبك کچکنه‌گنه آیاقلر چغارالرده، یوطیله طورغان ماده‌نی شول آیاقلرینه یابشدروب أچلرینه آلالر (*).

آق قان شارچکلرینك بزنك ایچون ایك زور فائده‌لرن تنمزگه، قانمزغه کرگان ضررلی میقروبلر

---

(۱) قان صووی ایچنده بزنك ایچون بیك فائده‌لی بولغان [Фибринъ] دیگان بر ماده باردر. بو ماده اوزینك خاصه‌سی برلن کوکای آغینه اوخشیدر. قان، آدمنك تننده دو ایتکان وقتده ـ صوده اریگان شیکر بلنمگان کبك فیبرین ماده سیده هیچ بلنمیدر. اگرده قان بر بر کیمك آرقلی طشقه چقسه، کوکای آغی پشکاچ نچك قاطیلنسه، فیبرین‌ده شولای قاطیلاشه‌در. قاننك بو روشده تندن چقغاندن صوك قاطیلاشوب کیتووی بزنك ایچون بیك مهم‌در. بر آدم قولن کیسسه، اگرده قانده طشقه چقغاچ قاطو خاصه‌سی بولماسه ایدی بتون قانی آغوب بتون آدمنك دنیادن کیتووینه سبب بولور ایدی.

(۲) قان آدملرنك گیوغلوبین‌لری آزایغان بولادر. شونك ایچون آنلرغه دوقتورلر تیمرلی بولغان دارو بیره‌لر.

(*) و فی الارض آیات للموقنین. و فی انفسکم افلا تبصرون. قرآن شریف.

بر له صوغشولری هم آلارنی یوطولار یدر. قانده بولاردن باشقه‌ده بعض بر ماده‌لر بولسه‌ده مهم اولمادیقلرندن آلار حقنده یازیلمادی.

اوفا طالبه‌سندن: ف احمدوف.
ساؤینکه.

درست وجدان ـ اشانچلی میزان.

علم قاضی حجهٔ شرعیه‌لر جمله‌سندن اولمه‌سینی اثبات
یا که حجهٔ شرعیه‌نڭ شهادته انحصارینی ابطال.

جمله خلق قاشنده مقدس و محترم طوتلغان بر بر نرسه بولدیمو، آنکا صغنوچی و آنڭ کوله‌گه‌سینه أشقلانوچینی بیك کوب اوچراتورغه بولا؛ حقلی ناحق هر کیم شوڭا یابوشه و آنڭ سایه‌سنده مقصدلرینه ایرشمك یولینی کوزه‌ته. بریسی بر فکر یازامی، آنی سوز باشی ایدوب قویا. ایکنچی بریسی باشقه برینه مدح ویا جرح انشا ایته‌می، طاغن تلینه قلمینه شول نرسه کیلوب کره.

مونا، حاضرده هر کیم «وجدان»، «وجدان» دیه باغیره. «وجدانم شولای قوشا»، «وجدانم کوته‌رمی» عباره‌لری هر آغزدن ایشیدلوب تورا. دیمك: بز حاضرگی کونده وجدان دورینه کرگانمز، عموم خلقمزده وجدان حکم سوره باشلاو ساعتی یاقنلاشقان. اگر سوء استعمال‌گه (تیوشسز قوللانماغه) اوچراماسه، بونی بر خیرلی فال صانارغه بولا، چونکه اعتقادده حریت اولوب هر کیمنڭ وجدان‌نی تقدیس قیلوی آڭلانه. آدمیلر اعتقاد و وجدانلرینی باشقه لرڭ اسارتندن آزاد ایده بیلسه‌لر، سعادت انسانیه باسقچینڭ برنچی درجه‌سینه آیاق صالغان اولورلر.

الله تبارك و تعالی حضرتی، کمال حکمتیله، نوع انسانڭ هر بر حاجت نرسه‌سینی، باشقه حیوانلرده طوتقان سنتی (یولی) بوینچه، اوزنده باراتقان. یعنی اوز اجتهادی برله جمله حاجتلرینه یول طابا آلورلق روشده، بیك کوب قوه‌لر احسان قیلغان. البته اول قوه‌لرینه توغری یولدن باررغه مجبور ایدر درجه‌ده کوچلی بر نرسه بار قیلمق، بو قوه‌لرنڭ محاکمه‌سنینه آنکا طاپشرمق «الذی احسن کل شیء خلقه ثم هدی» جمله‌سیله موصوف و ممتاز اولان صانع حکیمنڭ مقتضای حکمتندن ایردی. مونا شونڭ ایچونده، نوغ انسانه مخصوص اوله‌رق «وجدان» اسملی مقدس بر میزان یا که عدل بر محکمه وضع ایتمش. تا که انسانلرده هوای نفسانیه‌لرینه مغلوب اوله‌رق، مذکور قوه‌لرینی سوء استعمال ایدرلر ایسه بر وقت، مذکور محکمهٔ وجدانڭ محاکمهٔ شدیدسینه دوچار اولوب ندامت اسملی روحانی بر جزایه محکوم اولسونلر. مگر، کوبره‌ك انسانلردن وحشت اثری تماما کیتوب بتمادیکی سببلی ـ یعنی جسما انسان صورتنده اولسه‌لرده، روحا ومعنی حیوان اولدقلری ایچون ـ بوکونگه‌چه او میزانی کیره‌کنچه استعمال ایده بیلمامشلر یا که او محکمهٔ عدلیه‌یه‌ده بوی صونمامشلر.

عالم انسانیت، وحشت دائره‌سندن چیقوب، تمدن و معارفڭ بیوك درجه‌لرینه آشمه‌سی نسبتنده او محکمه‌یه اطاعتی یا که او میزان مقدسله هر بر عملی اولچه‌مه‌سیده مجبوریت حکمینی آلا بارر. بر کون کیلور انسانلره حاکم مطلق‌ده آنچق اول وجدان صادق اولور قالور. انسان، او وقت کامل انسان اولور، انسان او وقتغنه خدانڭ هر بر امر و نهینه طوعاً و اختیاراً بوی صونار. حقیقی انسانه امانت ایدیله‌ن حقیقی دین‌ده او کون عموما حکمنی اجرا ایدر. «انی جاعل فی الارض خلیفة» آیتینڭ سریده علی الاطلاق او کون ظاهر اولور.

کوب وقتلر اولا، امام اولمامز سببلی محله‌مز اچنده چقغان دعوالری یا که دوخاونوی صوبرانیه طرفندن حواله ایدلمش بر بر اشلری تفتیش ایته‌رك شرع شریف موجبنجه هر ایکی طرفینه حکم اعلام قیلمافچی اوله‌مز. بوکونگه قدر دستور ایدیله‌کیلگان فقه کتابلری کوسترگان یول اوزرنده تفتیش ایدلد

کده بر طرفی (مدعی) نڭ حجەسی قوتلی، ایکی شاهد آنڭ فائدەسینه شهادت بیرگان مزکیلر تزکیەده قیلەلر؛ اما حقیقت حال شاهدلرڭ کرستردکنچه دگل ایردیکی بز امامله ظاهر، شونڭ ایچونده او شاهدلرڭ شهادتلرینه بنا ایدرك حکم قیلورغه اصلا وجدان کوتارمی. شبهەسز معلوم: آناو طرف (مدعی) نفوذ و یاکه باشقه بر خاصیتی سایەسنده شاهدلرده طابقان هم تزکیه چیده. مونا، شول وقتده نیشلرگه کرك؟ رسمٔ وفورمەلر ایله عمل قیلساق، ظالمڭ حجەسینی تقویه ایدەرك، مقدس وجدانمزه خلاف اولەرق، ایکی شاهد شهادتی موجبنجه بر حکم نامه توزه بیلورمز. دوخاؤنوی صوبرانیەده امضا (اوتؤیردیت) ایدر. لکن بو قدر ایله اش بتەرمی؟ حقیقت حاله واقف اوله توروبده، ظاهری فورمالر ایله عمل قیلدقمز ایچون کیملر مسئول اولورلر؟ مظلومڭ کوز یاشی کیملره اولور؟، بز امامله‌می، یاکه حجەیی آنچق ایکی شاهدڭ شهادتینه حصر ایدن فقهایەمی؟ ظنمچه: قرآن کریمڭ صریح نصلری ألمزده ایکان، عصمتلری ثابت اولمیان کیمسەلر طرفندن تألیف ایدیلەن، طار دائرەلی قانونلری ـ جف القلم ـ دستور طوتەن بز امامله‌گنه اولسه کیرەك.

انظار عامەیه عرض ایتمکده اولان نقطەیی، دلیللری ایله آچیق کوسترمك ایچون، بر مقدار بویله تفصیله حاجت کورەمز: ١) دعوالری تفتیشدن اصل مقصود حقیقت حالڭ آچیلوی‌در. ٢) بر بر مصلحتی رعایت ایچون دستور طوتلمش وسیلەلر، اول مصلحتڭ خلافنی میدانه توغدرەچق اولسەلر، قوتلری بته. ٣) نفس الامرده، حقیقت اسلی نرسه هر خصوصده برگنه اولسەده، آڭا ایرشدره تورغان یوللر، تورلی اورنده تورلیچه اولوی ممکن. محیط دائرەنڭ هر بر نقطەسندن، مرکزه توغری ایرشدره تورغان اوزینه مخصوص باشقه باشقه یوللر اولەرق، بری اورنینه ایکنچیسی یارامادیغی کبی، حقیقت وقائعه ایرشمك ایچونده هر خصوصده، اوزینه مخصوص یوللر اولوب، اثبات حقیقت حقنده بو یوللردن برینی‌گنه اعتبار و باشقەلرینی قوتسز حساب قیلمق یولسزلقدر. مقصدلره ایسه آنچق اوز یولی ایله باردقده ایرشمك ممکن اولور. دیمك، حقیقتڭ یولی شهادته محصور دگل.

بونلردن بر نچیسن اثباته محتاجلق کورلمز درجەده ظاهردر. اوشانداق ایکنچیسینه هم انکار ایدر بر منصف اولور ظننده دگلم. فقهاٴ کرامڭ کوب اورنلرده: «لئلا یعود علی موضوعه بالنقض» دیه استدلال قیلمەلری بوندن عبارتدر. ایمدی تردد و اشتباه احتمالی اولسه، یالگز اوچنچیدەگنه اولور. شونڭ ایچونده بز، بو اوچنچیسن اثبات حقنده، بر نیچه جملە سوزلر یازاچقمز:

١) قرآن کریمڭ هیچ بر یرنده بینه و حجەیی أیکی شاهدڭ شهادتینه‌گنه حصر قیلماغان، بلکه کوبراك اورنلرده وجدان صادقنی حکم ایدەرك آڭا مراجعت ایله تفکر و تدبر قیلورغه قوشقانی آچیق آڭلانه. جملەدن بری اولەرق مونه بو آیت کریمەیی کوسترەمن: قل انما اعظکم بواحدة ان تقوموا لله مثنی و فرادی ثم تتفکروا ما بصاحبکم من جنة ان هو الا نذیر بین یدی عذاب شدید (سبا آیت ٤٦). نبیمز محمد صلی الله علیه وسلمڭ حق پیغمبر ایدیکنی اثبات کبی امر خطیرده بیله، کفار عربڭ مرأ وتقلیددن بر طرف اولەرق وجدانی محاکمەلرینه، قرآن کریم اعتماد قیلغان ایسه، عدالتی اشانچلغی، صداقتی یمین وعهدلر ایله تأمین ایدلمش بر امینڭ (قاضیڭ) شبهەسز علم و وجدانینه نیچون اعتماد قیلنماز؟!.. بوندن باشقەده «بل اتبع الذین ظلموا اهوائهم بغیر علم ـ مالهم به من علم» مفهومندەگی بیك کوب آیتلردن یقین درجەسنده اولان علمڭ حجیتینه استدلال قیلورغه بوله.

٢) پیغمبرمز صلی الله علیه و سلم اوزیده بعض اورنده برگنه کشینڭ شهادتی برلەن حکم ایتکان وسببی صورالدقده «من شهد له حزیمة فحسبه» بیورمش، البته حقیقت واقعەیه مطلع اولغاچ «ایکی شاهد اولمازسه حکم ایدلمی» دیوب تورماغان.

اوشبو وجهلر ایچونده، یقین درجه‌سنده اولان علمه مبنی وجدانی هر نرسه‌دن اوستون وبرنچی حجه اعتبار ایده‌رك، ایکی شاهدك شهادتینی و مزکیلرك تزکیه‌سینیده ایکنچی درجه‌ده طوتمق تیوش، دیمن. یوقسه کوب باطللر حقیقت رنکینی آله‌رق وکوب حقیقتك‌ده پرده آستنده یاشرن قالمه‌سی لازم کیله‌در. انصافله محاکمه ایدنلر شاید بو دعوایی تصدیق ایدرلر.

اگر امامارك وجدانلرینه اعتماد قیلمقده هم کوب مفسده خوفی اولورسه، اول وقت خصوصی شول وجدان صادقغه بناء ایدیلن حکمی، ایکنچی بر هیئت قضاته رفع ایده‌رك تکرار محاکمه قیلدرمق یولی قانون طوتلسه بویله خوفه هم اورون قالماز. ذاتا بونك نظیری هم معتبر فقه کتابلرنده طابلمقده‌در. «وان کان نفس القضأ مختلفا فیه فبا مضأ قاض آخر» (نقایه، کتاب القضأ). دیمك، نفس قضأنك صحتی مشکوك. اولان اورنلرده او قضایی ایکنچی قاضی‌یه رفع وآنك اجتهاد ومحاکمه‌سیله امضأ ویاکه فسخ قیلمق اصولی سلفلر عصرنده هم رعایت ایدلمش بر یول ایمش.

بو خصوصده متخصص عالملرمز فکرلرینی یازوب مطبوعات واسطه‌سیله نشر قیلسه‌لر، حقیقت آچیلمه‌سینه خدمت ایتمش اولورلر ایدی. بزچه علم یقینی هر نرسه‌دن اوستون و هر حجه‌دن قوتلی بر حجه اولوب بوکا قارشی کیلورگه هیچ نرسه‌نك حقی یوقدر.

أترك ما علمت لرأی غیری * و لیس الرأی کالعلم الیقین
فان الحق لیس به خفاء * اغر کغرة الفلق المبین

عمر القراشی «بوکای» ایلنده.

بو مقاله‌یی یازوب بتوردیکم صوکنده، ملتقی الابحر هم آنك شرحی مجمع الانهر کتابلرینك کتاب القضأسنده «و اذا علم القاضی بشیء من حقوق العباد فی زمن ولایته ومحلها جاز له ان یقضی به من غیر شاهد حتی اذا علم القاضی ان زیدا غصب شیئا من المدعی، یأخذه عن زید ویدفعه الی المدعی و هذا جواب روایة الاصول» دیه یازلمش بر سوز کوردم.

ع. القراشی.

باغوچیلر.

نادانلق آرقاسنده بزم خلقمز آراسنده طارالمش بلالرنك برسی اوشکروچی، باغوچی، ایمنه‌وچیلرنك کوبلگیدر. نینده‌ی‌گنه آولغه کوز صالساق، آنده اوزلرینه کیره‌کلی بیکتیمر، صنعت، صاحب، حکیمه، زلیخالری بولادر.

آول خلقینك قارتندن باشلاب بالاسینه قدر بولارنی بلمگان کشی یوقدر. چونکه هر قایوسینك خدمتی بیکتیمر آغایفه، زلیخا ابیگه توشمی بولمیدر. بره‌ونك آطی یا صغری یاکه باشقه بر حیوانی یوغالدی، نیده بولسه جانسز ملکی اوغرلاندی ایسه ایك اول باغوچیغه بارا. باغوچیده نوغت بورچاغن صوغه صالوب، طوزلی صوغه کومر کیساکلری صالوب قاراب توراده، نرسه‌سی یوغالمش کیمسه‌نك سویلاب بیرگان سوزلرینك اوڭایینه قاراب، کتودن یوغالمش اولسه «اورمان یولی ایله کیتوب، اورمان ایاسی منوب یوری ایکان، اوچ یول چاطینه صوغان ایله کومه‌چ تاشلاب، ازله‌رگه کره‌ك» دی. سوز جایندن مالنك صویلغانلغی یاکه یراق یرگه اوزاتولغانی آڭلاشلسه «یوقغه ازله‌ب مشقتلنمه‌گز، تابلور برده توگل» دی. آداشوب کیتکان حیوان، طابوله قالسه، باغوچینك شهرتی بیگره‌ك جایلب کیته.

اول باغوچی، اوشکروچیلرنك فای برسی اوقی یازا بله تورغانلری، استخاره قیله یابسه بر کچکنه کاغد کیساگی یازوب: «قولاغڭه به‌یله‌ب یاط، توشڭانی نرسه کرسه مڭا کیلوب سویله‌رسك» دیب اوزاتوب بیاره. ایری ایله آراسی بوزولغان یاکه بالاسی بولماغان و یاکه یوکلی بولوب وقتینه یتمیچه بالاسینی توشره تورغان خاتون، قاین آناسندن جبر کوره تورغان کیلون، کیلوننلن حرمت کورمگان قاین آنا، بر یکتکه کوزی توشکان قز، بایسه قزغه کوزی

توشکان یکت ، اوزینه الگی‌نڭ محبتنی جلب ایتار ایچون ، ینه شول بیکتیمر ، فضلی آغای‌غه ، حکیمه طوتایغه مراجعت قیله . اوزینڭ یاکه بر حیوانینڭ بر یری کیسلوب قانی طوقتاماسه ، بو وقتده هم باغوچیغه باروچیلر آز بولمی . ینه شول هیچ بر تلگه اوخشاماغان معناسز سوزلر ایله اوشکرو .

کوب وقتلر مذکور باغوچیلر اوشکرولری ایله گنه قالماینچه ، اوزلری یاصاغان دارولرنی‌ده بیروب ، نجس قبیح شیلر ایله دارو قیلورغه کیگاش بیره‌لر . مثلا ، کوز آغرقینه چوپره‌کنی بول ایله چلاتوب کوزگه یابو ، کوزدن یاش آقسه أت بولی تامزو ، قوتر ، چوبان کبی جراحتلره تیزه‌ك ، بالالرنڭ باشنده قوتر یاکه طاز بولسه ، عمومی بولغان مونچانڭ ایدن یارقلرنده ، بوصاغه آستنده جیولمش پچراقلرنی سورترگه بیورالر . حفظ صحتدن بی‌خبر آنالر شونلرنی اشلاب اوزلرینی هم بالالرینی ، بر اورنینه بش تورلی آوروغه مبتلا قیلالر .

طبیبلر یراق بولغان آوللرده بوندای ایمچی ، اوشکروچیلر پادشاهلق سوروب ، قارا خلقنڭ آقچه سنی آلوب ، جاننی جفاغه صالدیغینه ایس کیتارلك یوق . طبیب بار آوللرده‌ده هر بر آولغه آلطی یدی باغوچیدن کیم بولمی . قایو برسی طبیب‌گه مراجعت قیلسه‌ده بر — ایکی کره طبیب بیرگان دارونی ایچره‌ده فائده‌سی بولمادی دیب ایمچی‌گه یوگره . ایکنچی بر کورشسی کیله‌ده : « سین حکیمه ابی‌گه بار ، بزنڭ کیلوننی اول دارولادی » دی . آری کیته ، آندن فائده بولماغاچ تاغی برسی : « سن کورشی آولدن حاسلیبه آبصطاینی کیتور ، مینم سگلوم آورغانده اول چالمدق (۱) بلشی پشروب یدی یول چاطینه تاشلاغاچ یخشی بولدی » دیگاچ بیچاره حاسلیبه آبصطای‌نیده کتوره . قایو برسی بش آلطی باغوچیدن ایمله‌توب ، بربر اعضاسی ضعیف بولغاچ ، یاکه قبر یولینه یوناله باشلاغاچ طبیب‌گه مراجعت قیلسه‌ده ، اول وقت ایندی طبیب‌گه اورن قالماغان بولا .

کیلون ایله قاین آنا ایکاویده تربیه کورمگان حسن معامله‌دن بی‌خبر الوغسی شفقت ، کچیسی الوغلرغه حرمت قیلو وظیفه‌لرینی ایدکنی بلمه‌دکلرندن آرالری توزوك بولمی . قاین آنا کیلوننی اوزینه قاراتور ایچون ، یاکه کیلون قاین‌آناسنی یومشاتور ایچون باغوچیغه بارا . باغوچی : « سین میگا فلان قدر بیرسه‌ڭ ، مین آنی مامقدن یومشاق ایتارمن » دی . ئلله نینده‌ی تویونچکلر یاصاب : « بوسینی قاین آناڭ یاکه کیلونڭ یاطه تورغان یاصدققه صال ، ایکنچی تویوننی اوزڭ بوینوڭا تاغوب یوررسن » دیب آقچه‌نی آلوب قالا ، کوبمی آزمی وقت اوته . نادانلق آرقاسنده‌غی طاوشلر دوام ایته بیره ، برسینڭ داروچیسی بولغان باغوچیغه ایکنچیسی هم بارا ، حالنی سویلی ، باغوچی ایسه ، بواشدن خبرسز کبی کتابقه قاری ، اوقی بلمی تورغان بولسه صوغه کومر کیسا کلری صالوب اوزاق زمان قاراب تورغاچ : « یوزی قارا بولسون ، سینی سحرلب یاصدغکه صالغان تیزرك آلماسه‌ڭ خراب بولاچاقسن » دیب قورقتوب یبارگاچ ، یاصدقلرنی تنتو باشلانه ، الگی تویون کیلوب چققاچ ، اچندن یدی تویون ، تویلمش صاچلر ، طرناقلر ، چوپره‌ك کیسا گینه به‌یله‌نمش طوپراق ، حتی بعض برندن طاوق آیاغیده چغا ، تویوننی آلوب ینه باغوچیغه باررغه توغری کیله ، باغوچی ئلله نرسه‌لر اوقوغان بولوب ، قاراغاچ : « مونه بوسی سینڭ چاچلرڭنی تویونله‌ب تلڭنی باغلامش ، بو طوپراق قبر طوپراغی » اگر تویون کتورگان قاینانه اولسه : « سینی اوغلوڭدن صوتمش » اگر کیلون اولسه « سیندن ایرڭنی صوتمش ، بو طرناقلر ایله اوزینه باغندرمش » دی . اگر طاوق آیاغیده بولسه « روسدن سحرلتکان » دیب تگی بیچاره‌نڭ قورقوی حددن آشا . « ایندی بونلرنی قایده ایلته‌یم ؟ » دیگاچ ، « مینده قالدر . سحرلرینی قایتاروب بیرر منده ، پچراق اورنغه تاشلارسن ، اوطغه صالا کورمه ،

---

(۱) حیواننڭ بوغازلاغان یری هر وقت ایمچیلر آراسنده استعمال قیلونه .

خراب بولورسن» دی. اوشبو تویونچکلر آرقه‌سنده کوتارلگان طاوش غاوغه‌لر، عائله‌نڭ خرابلغینه سبب بولادر.

محبوب جمال آقچورینا.

حکمت اسلامیه

I

روحانی تربیه

(قرآن‌نڭ امراض قلوب‌گه‌شفا اولمقی. ارسال رسل فلسفه‌سی.)

اعوذ بالله من الشیطان الرجیم. قد جائکم موعظة من ربکم وشفاً لما فی الصدور وهدی ورحمة للمؤمنین. قل بفضل‌الله وبرحمته فبذلك فلیفرحوا وهو خیر مما یجمعون. اسلام دینی‌نڭ برنچی اعتناً قیلدقی شی روحانی تربیه اولوب، انسانلرنڭ باطنلرینی تصفیه و هر تورلی کدوراتدن پاکلمك برلن امر ایدر. انسانلرنڭ ظاهرلری نه قدر صوفی صورتده اولسه اولسون ونه قدر دنیادن بی خبر اولمق صورتنده آرقه‌سنی چقارب (*)، برگه باقوب یورسون، ایچی حسن اخلاق نوری برلن تنویر ایدلمسه وکوڭلنده انسانلره، خصوصا مسلمانلره محبت حسی اولمسه، اشی مسلمانلر آراسنده فتنه چقارمق اولسه، فرشته صورتنده اولسه‌ده، اول آدم یاخشی آدم حساب ایدلماز.

اسلام ظاهری صورتلره اعتبار قیلمای، صورتنڭ نظر شرعده هیچ اهمیتی یوقدر. انسان کامل اولمق ایچون ظاهری ایلان برابر، باطننی قرآن شریف

(*) «افمن یمشی مکبا علی وجهه اهدی ام من یمشی سویا علی صراط مستقیم». ظاهرده صوفی کورنوب، آرقه‌سینی چقارب ویوزنی توبان قویوب یورمکده اولان آدم توغری یولده می؟ یا که ظاهری ریالردین پاك اولوب، قلبی توغری اولغان آدم توغری یولده‌می؟ البته اولگسی توغری یولده دگل، یرگه باقوب یورمك برلن هدایت آراسنده هیچ مناسبت یوقدر.

نوری برلن تنویر قیلمق لازمدر. هر عصرده انسانلر غه جهل مستولی اولارق، آدملر توغری یولدن یازدقده انسانلر ما بیننده اولان حقسزلق وآنلرنی امراض قلوبدن تخلیص ایچون هر عصرده رسوللر یبارلمش وآنلره امراض قلوبنی دواده رهبر اولمق ایچون بر رکتاب ویرلمشدر. چونکه انسانلرنڭ فنا اشلر قیلوی مرض قلوب سببلی اولوب قلبلرینی تصفیه قیلمدقچه دنیاده سعادت اولماز. جناب حق آدملر آراسنده هر تورلی فساد اخلاق (شرب خمر، عبادت اوثان، قتل بنات کبی شیلر) شائع اولدقنده، رسولمز حضرتلرنی بعث ایدوب، آڭا رهبر اولارق قرآن شریفنی ویرمشدر. دنیاده انسانلر ایکی نوع اولوب بر نوعسی ناقصلر ودیگری کامللردر. کامللر اوزلری ایکی صنف اولوب، کمالی کندینه منحصر اولسه «ولی»، غیرلرینی تکمیل گه قادر اولورسه «رسول» اولور.

رسوللر حسن اخلاقده غیرلره نمونه اولورلق عفیف آدملر اولوب، خلق برلن معامله‌ده رفق وملایمت برلن مأمور اولمشلردر (*). بزم رسولمزه ویرلمش کتاب، قرآن شریف اولوب وعظ، قصه، احکام نامنده اوچ الوغ قسمدن عبارت اولنور. قرآن شریف، امراض قلوبگه دوأ، مؤمنلره رحمت، توغری یول کورگزوچی رهبردر. جناب حقدن وعظ دیه توصیف ایدلدکندن. اوشبونده اولان فلسفه‌لرنی فخر رازی حضرتلری «تفسیر کبیر» ده بروجه آتی بیان ایدیور:

«ارواحنڭ اجسام غه تعلقی خصوصی عشق وطبیعی میل سببلی اولور. روح اجسام‌غه حواس خمس واسطه‌سیله الفت ایدوب، عالم ارواحنڭ، عالم اجسام‌غه شدة الفتندن بر روحانی آورو، (عبادت اوثان، شرب خمر، کبیلر) حاصل اولور، شول روحانی آوورونی تداوی ایچون بر طبیب حاذق لازم اولور، اشته بزم آرامزده اولان حقسزلقلری بترمك ایچون

(*) «فبما رحمة من‌الله لنت لهم ولو کنت فظا غلیظ القلب لانفضوا من حولك».

افندمز حضرتلری بیارلمش اولوب، قرآن امراض قلوب‌نی دوا حقنده برنچی دوادر (*).

II

قلب، عقل، نفس وروح.

(احیادن وابن مسکویه اثرلرندن مقتبس)

مقاله‌مزده کوب مرتبه ذکر ایدلمکده اولان اوشبو کلمه‌لرنك معنالرنی آڭلاماق لازمدر. بناءً علیه بزلر اوشبو کلمه‌لرنك معنالرنی بونده بیان قیلەچقمز. بو لفظلر انسانده اولان باطنی قوتلر اولوب، بعض معنا سی برلن حیوانلر مشترك اولسه‌لرده، بعضسی سببلی حیوانلردن ممتاز اولور.

قلب: قلبنك ایکی تورلی معناسی اولوب بر معنی‌سی انسـاننك صول قابرغه‌سی آسـتنده اولان یومری ایت‌گه دینلور. ایکنچی معناسی انساننك اولان روحانی قوت معناسنده اولنور.

نفس: نفسـنك کذلك ایکی تورلی معناسی اولوب، بر معناسی نفس اماره دینلان وهر تورلی معصیت وشـهواتنه منشأ ورهبر اولان شی‌گه اطلاق ایدلور. اشته اهل تصوفنك « نفس اماره » دیه توصیف قیلدقلری اوشبو نفس اولوب، « اعدی عدوك نفسك التی بین جنبیك » حدیث شـریفنده اوشبو نفس مرادد‌ر. ایکنچی معناسی: انسـاننك کندی نفسی معناسنده اولوب، « یا ایتها النفس المطمئنة ارجعی» خطاب جلیلی برلن مخاطب اوشبو صوڭغی معناسیلەدر.

عقل: عقلنك کذلك ایکی معناسی اولوب، برسی (بر شی‌نی واقعه اولدقنچه بلمك) معناسـنده و ایکنچی معناسی‌ده علمنی مدرك اولغان قوت معناسنده در.

روح: روحنك‌ده مشهور ایکی معناسی اولوب، برنچسی تن‌ده تامرلر واسطه‌سیله تارالمش بر روحانی قوتدر. بخار، بخاری ماشینه‌نی حرکت‌لندردیکی کبی روح‌ده جسمنی حرکت‌گه کیترر. ایکنچی معناسـی انسـانده اولان موهبهٔ الهی اولان بر قوت اولوب «ویسـئلونك عن الروح قل الروح من امر ربی » آیتنده مذکـور اوشـبو صـوڭغی معناسـی ایله‌در.

اشته قلبنك معناسینی بلدك. بزم بو اورنده قلبدن مقصودمز، اولگی معناسیله دگل، بلکه صوڭغی معناسیله در. اوشبو صوڭغی معناسیله قلب، جناب الهك نظرگاهی وعبد ایلان مخابره‌ده واسطه اولنور. انسانده اولان قلبنك خاصیتی حیواناتدن تمیز ایلان برابر هر تورلی یخشیلق ویمانلق قلبدن اولور. قلب، اصل فطرتنده یخشی و هر تورلی کدوراتدن پاك اولور. لـکن انسانلر آراسنده اولان هر تورلی بوزوقلقلر، امراض سببلی قلبنك اصل فطرتندن چققندن اولور. بر آدم توغدقده گوزل تربیه کورسه وقلبی مریض اولورلق سببلردن صاقلانسـه اول آدم هیچ بر ناچار فعللی ویمان خلقلی اولماز. دنیاده نه قدر اوصال آدم وار ایسه آنالرندن توغدقده اویله اولمای بلـکه صوڭندن ناچار تربیه آلمق سببلی قلبینه مرض ایرشوب، قلبی اصل فطرتندن چیقمش اولور (*). بر آدمنك قولی توتماز، آیاقی یورماز، کوزی کورماز اولسه اصل فطرتندن چققندن اولور. اوشانداق، بر آدم قلبنده اوصال‌لق وفنالق اولسه، اول قلب‌ده هیچ شك وشبهه سز آورو اولنور. « و ما خلقت الجن والانس الا لیعبدون ».

(*) قرآننك شفا اولمه‌سی ذکر اولندقده هر وقت روحانی آورو، امراض قلوب مراد اوله‌در. یوقسه بعض جهلاءٔ ظن قیلغانچه ظاهری آورولر مراد دگلدر. «چاخوتکه» یا که «سیبرسکوی یازوه»نی، نه قدر اوشکرسا‌ڭده فائده اولماز. بلـکه ظاهری آورولرنی طبیبلرده قارادقندن اول قدر قورقنچ دگلدر. اما بر آدمنك قلبی آورو اولسه دنیا و آخرت میت حکمنده‌در.

(*) بو کونده آوروپا حکماسی ، کوب آدم ناچار اشنی اوصاللقدن قیلمای بلـکه بر مرض قلبی ، سببلی قیلور دیرلر، شول جهتله آوروپاده تعلیق برلن حکم ایدوب ، قویلەش وعده داخلنده بر فنا اش قیلماسه اوصاللقدین اولمدیغی بلنوب آزاد ایده‌رلر. بزم روسـیه‌ده هم مذکور لایحه دوماغه کرتلدی. بو کونده یاڭا اش دیه تلقی ایدلمش بر فـکرنی ، غزالی حضرتلری نچه یوز سنه مقدم سویلاب کتمشدر.

III

علوم ومعارف.

(ابن الحسن الماوردی‌نك «ادب الدنیا و الدین» نام اثرندن مقتبس)

اسلام کلمازدن مقدم، عربلر تمام علوم ومعارف‌گه دشمن ایکان، اسلام ابتدأ علم معرفت تاراتوغه سعی ایدب، ایك اول ابتدائی تعلیمنی عربلر ما بیننده نشر أیلمشدر. دنیاده ملتلرنك اهمیتی صانلری کوب اولمق ایله دگل بلکه علوم و معارف برلن ایدیکی معلوم بر مسئله اولدیغندن بو کونده آوروپاده، انساننك غیر حیوانلردن تمیزینه سبب اولان فصل منطقیسی (قبول الترقی الی غیر النهایة) دیرلر.

اوّلده یونانیلر عصرنده باشلانغان هر تورلی فننی ترجمه وتکمیل ایدوچیلر عربلر اولوب، علوم ومعارف‌گه تشویق و ترغیب یرنده نه قدر حدیث و نه قدر آیتلر وارد اولمشدر. جناب حق، کلام شریفنده «هل یستوی الذین یعلمون والذین لا یعلمون» دیمشدر. افندمز حضرتلری دیور: «عالم آدمنك عابدگه نسبت ایله فضیلتی سزگه نسبت ایله بنم فضیلتم کبیدر»، «علمنی اوگرانگز! چونکه الوغ وکچك اولدقگز وقت سزه یاردمچی اولور».

هر عصرده و هر ملت‌نك جهلاسی علم اهلینه طعنه و علم‌گه دشمانلق قیلودن کیرو تورمامشلردر. تاریخ صحیفه‌سینه نظر قیلندقده هر عصرده جهلانك علم واهل علم‌گه بغض وعداوت قیلدقی کورلور.

«جهلت فعادیت العلوم و اهلها
کذلك العلم یعادی من هو جاهله».

«بن کندی جهالتم سببلی علم و معرفت‌گه عداوت قیلدم، علم ومعرفت‌ده جهلایه عدودر» دیمك اولور. بر آدم نه قدر عاقل ونه قدر تدبیرلی اولسه اولسون اگر قلبی علم ومعرفت نوری برلن تنویر ایدلمسه آننك کوگلی میت حکمنده اولنور.

انسان اولده قلبینی انوار اسلامیه ایله تنویر ایدوب، علوم دینیه‌نی تکمیل بعدنده، تأمین معاش ایچون علوم دنیاوینیده بیلمك لازم اولور. اوشبو قدرسی فرض عین اولوب باشقه‌چه دنیاوی علملرنی اوقومق فرض کفایه درجه‌سنده‌در. اگرده بر تورلی فن، جزئی صورتده‌گنه اولسه‌ده مسلمانلر ایچون ضرور اولسه، دین‌گه ضرر کتورماز شرطی ایله آنی اوگرنمکده ضرر اولماز.

عبدالقیوم بهانی «جولبات».

قرآن آیتلرینه رقملر قویوب باصمق حقنده.

آیتلری صانالوب (طنشلر اوستلرینه رقملر قویلوب) قزان شهرنده قرآن شریف باصلاچقنی اوزغان قشده، غزته‌لرمز یازمشلر ایدی. قرآن شریفنی هر وقت مطالعه قیلوچیلر خصوصا قرآن شریفنك اوزینی درس قیلوب اوقوتوچی واوقوچیلر اوشبو طنشلی رقملی قرآن شریفنك باصلوب چیقوینی کوتوب طوردقلری ایشنوله‌در. بو مسئله ایله طوغریدن طوغری مناسبتم اولدیغندن «شورا» واسطه سیله بر قدر معلومات ویرمکنی اوزمه وظیفه دیب بیلدم. واقعه بویله‌در:

بعض ذاتلرنك تشویقی ایله قزان شهرنده مطبعه صاحبی خاریطونوف، طنشلر اوستلرینه رقم قویوب قرآن شریف باصدرمق فکرینه‌کروب، رسمی صورتده قرآن مصححی اولان امام صفی‌الله حضرتکه بیان قیلدی. صفی‌الله حضرت ایسه نیچوندر بو مسئله‌نی اورنبورغ دوخاونوی صوبرانیه‌سینه مرافعه ایتدی و کورر ایچون دیه رقملر قویلنوب باصلمش یاروم صحیفه قرآن شریف بیارلدی. بو صحیفه‌ده، ایلکده بولغان ج، ط، لا حرفلری طنشلرنك ایچلرینه و رقملر طنشلرنك اوستلرینه قویلمش ایدی.

اورنبورغ دوخاونوی صوبرانیه سی طرفندن

چیقارلمقده اولان «معلومات» ژورنالنده اعلان ایدلدیکینه کوره صوبرانیه اعضالری واوفا شهرینڭ املری چیولشوب اوشبو مسئله حقنده مشورت ایتمشلر. باصمه قرآنلر و تفسیرلر (؟) قارادقلری صوڭ، مطبعه دن یبارلگان روشنڭ عکسی ایله، رقملرنی طنشلرنڭ ایچلرینه و ج، ط، لا حرفلرینی اولگیچه طنشلرنڭ اوستلرینه قویمقنی موافق کورمشلر و شوکا قرار ویرمشلر. (معلومات عدد ٤٤).

ج، ط، لا حرفلری طنشلرنڭ ایچلرینه ورقملر اوستلرینه قویلدیغی صورتده یالگز ۹ دانه پونصون کیسلورگه لازم کیله‌چکدر. بونڭ بتون مصرفی یوز صوم مقدارنده اولوب خدمتی‌ده آنچق ۱۵-۲۰ کون ایچنده تمام اوله‌چقدر. اما بونڭ کیرسینچه، رقملر طنشلرنڭ ایچلرنده ج، ط، لا حرفلری اوستلرینه قویولاچق اولدیغنده هر رقم ایچون آیروم طنش و هر بر آیرم طنش ایچون آیروم پونصون کیسارگه طوغری کیله‌در. قرآن شریفده تقریبا اوچیوز آیتلی سوره‌لر بار. بونڭ ایچون اوچیوز پونصون کیسمك لازم. بونڭ اوستنه کوفیلر و غیرلر قاشنده اولغان آیتلرنڭ آیروم شکلده طنشلری بار، بونلر ایچون‌ده آز دگل پونصون کیسارگه حاجت توشادر. اوشبو اشلرنی بالفعل‌گه چیقارر ایچون آزدن دورت بیل عمر واون مڭ صوم مصرف طوتارغه طوغری کیلور. بو تقدیرده بو کون ۵۰-۵۵ تین‌گه صاتلمقده اولان قرآن شریف نسخه‌لرینی ۲ صوم ۵۰ تینسز صاتارغه ممکن اولماز.

ایشته اوشبو حاللرنی ملاحظه‌غه آلوب هر طرفنڭ فائده‌لی وضررلی جهتلرینی اولچاب بتردیکندن صوڭ یوز صوم مصرفنی اوز اوستینه آلوب خاریطونوف مطبعه سی یوقاریده دیدیکمزچه رقملرنی طنشلرنڭ اوستلرینه، حرفلرنی‌ده ایچلرینه قویوب باصوغه راضی بولغان ایدی.

ناش باصمه بولغان تقدیرده رقمنڭ طنش اوستونده اولمقی ایله طنشنڭ ایچنده اولمقی آراسنده تفاوت یوق. چونکه اول تقدیرده قلم ایله یازلاچقدر. بلکه اول چاغنده رقملرنڭ طنشلرنڭ ایچلرینه قویلمقلری برقدر اوڭغایلیراق‌دە، اما حرف ایله باصلغان صورتده بو اش ممکن دگل. شونڭ ایچون رقم قویوب قرآن باصدرمق مسئله‌سی حاضرگه حل ایدلدی. اورنبورغ دوخاونوی صوبرانیه سی اوزینڭ مذکور قرارینی بوزمغان مدتده بو اش ممکن اولمیه‌چقدر.

محمود المرجانی.

شورا: بو مسئله، اوشبو ماده‌لردن مرکب بر شیدر: ۱) قرآن شریف طنشلرینه رقم قویمق جائزمی؟ ۲) طهارتسز کیمسه‌لرگه اوقومق، نمازده اولان قرآنلر حقنده آیتلرنڭ عددلری معتبر طوتلدیغندن وآیتلرنی صانامق طوغروسنده بیش آلتی تورلی مسلك اولدیغندن، رقملر قویغان تقدیرده قانغی اصولنی دستور ایدوب طوتارغه تیوشلی؟ ۳) رقملرنی طنشلرنڭ ایچلرینه‌می یاخود اوستلرینه‌می قویمق گوزل اوله‌چق؟

هندستان، مصر و استانبول مطبعه‌لرنده باصلمش قرآنلرنڭ کوبسنده رقم قویلدیغندن شمدی بو بحث حل ایدلمش اعتبار قیلنسه جائز. شونڭ ایچون برنچی ماده حقنده سوز سویلرگه لزوم یوق. قالان ایکی مسئله‌نڭ اولگیسی صرف دینی و ایکنچیسی صرف دنیوی (نفاست‌گه عائد) در. ایمدی اوشبو مسئله لرنڭ دنیوی اولان شقی اورنبورغ دوخاونوی صوبرانیه سنده اولان مجلس طرفندن حل ایدلمش، بوکونده ایسه اورنالقده یالگز، دینی بر ماده قالمشدر. اوشبو وظیفه، کیملر اوستنه عائددر، عجبا؟!...

شیخ جمال الدین و محمد عبده

(«صراط مستقیم» مجموعه‌سندن آلندی)

بعض بر آدملر، حقسز اوله‌رق شیخ جمال الدین الافغانی حضرتلرینی دینسزلك ایله تهمت ایتدیکلرندن بو فکرنڭ باطل ایدیکنی اثبات قیلوب بر مقاله طبع ایتدرمشیدم. مذکور مقالهم نشر اولندیغندن

صوڭ بعض کیمسه‌لر: « جمال‌الدین الافغانی دینسز دگل بلکه وهابی ایدی » دیه اورتاغه ایکنچی تورلی بر یاڭی بهتان چیقاردیلر. بو روشده افترالر، بهتانلر تاراتوچی آدملر بر آدمنڭ ماڭلاینه «وهابی» لق تمغاسی صالمقنڭ نه دیمك اولدیغنی بیلورلرمی، عجبا ؟ ! . . .

وهابیلك، عربستاننڭ بر چوق یرلرنده یاشامکده اولان بر مخصوص مذهب اسمی اولدیغی حالده (*) متعصبلر طرفندن، دینسزلك تهمتنه اوغرامش آدملرگه ویرلمکده اولان بر «پایه» در.

بر کیمسه‌نڭ فائده‌سینه اولان سوزلرگه اشانمازسزلق و ضررینه اولان سوزلرگه ایسه بالعکس درحال اشانمق بزلرده طبیعی بر عادت اولوب کتمشدر. مثلا بن، بو کون چیقوب‌ده الله تعالی حضرتندن قورقمقسزین وادبلی آدملردن حیا ایتمکسزین، عقیده‌سی اڭ پاك اولان بر آدم حقنده: « گوزل بر کیمسه‌در. فقط دینسزدر » دییور اولسه‌م پك آز زمان ایچنده بتون خلق شول مسکینی زندیق و ملحد اعتقاد ایته‌چکلر و: « عجبا بو آدمنڭ دینسزلگی نه یرده‌در، نه کبی اش قیلمش ونه کبی سوزلر سویلامش؟ » دیه تفتیش و محاکمه قیلمقنی خاطرلرینه اولسون کتورمیه‌چکلر بیله!

اسلام دیننده اڭ بیوك اش واڭ الوغ بر گناه اولسه بوده بر آدمه دینسزلك پایه‌سینی ویرمك وعقیده‌لرگه حاکم و مسلط اولمقدن عبارتدر. حالبوکه فضل و عرفاننی، شهرت و اقبالنی ایستمادیکمز ومسلکنی اوز مسلکمزگه موافق کورمادیکمز کیمسه‌لرنڭ هر برینی اوشبو « دینسزلك » پایه‌سینی ویروب کوزدن واعتباردن توشرمك بزلرگه پك قولای کلور.

کفرنڭ لزومی ایله کفرنی التزام ایتمك بر برینه باشقه شیلر اولدیغی اوشنداق بر کیمسه‌نی طوغریدن طوغری، اکفار قیلور ایچون ۹۹ احتمال اولوب‌ده اسلامی حقنده یالگز ۱ گنه احتمال اولدیغی حالده شول کیمسه‌نی ۹۹ احتمالغه قارشو ۱ احتمال ایله کفردن قورتارمق لازم ایکن بزلر ایسه بالعکس ۹۹ احتمالغه قارشو یاقالادیغمز ضعیف ۱ احتمال ایله اوزمز سومادیکمز و حرکتلرینی‌ده خصوصی منفعتمزگه خلاف کوردیکمز کیمسه‌لرنڭ هر برینی کفر فابریقه‌سندن کافر یاصاب چیقارمقده‌مز. ایمانی حقنده اولان ۹۹ احتمالنڭ بزم قاشمزده هیچ اهمیتی یوقدر.

عربستانده اڭ بیوك آدملر « وهابی » لق ایله، ترکستانده « فارماسون » لق ایله، عجمستانده «بابی» لق ایله (خصوص روسیه اسلاملری ایچنده « دینسز» لك، « دهری » لك، « مارقی » لق ایله) تهمت ایدلنورلر.

تعجب اورنی شونده‌درکه بتون اقطار اسلامیه‌ده اوشبو عنوانلر ایله تشهیر ایدلمش کیمسه‌لرنڭ کوبسی اسلام دینینی و مسلمانلرنی مدافعه ایتمك ومکتب مدرسه‌لرنی احیا قیلوب عموم اهل اسلامنی علمدن حصه‌دار أیلمك ومعیشت محاربه‌سنده باشقه‌لر طرفندن مغلوب اولمامق طوغروسنده بتون حیاتلرینی وقف و فدا ایتمش اولان فداکارلردر.

چیتلردن بر کیمسه آرامزغه کروب‌ده: « ای اهل اسلام! فلان وفلان آدملرگز سزنڭ اڭ عقللی و اڭ عالملی و اڭ فاضل و حسن خلقلی اولدقلرندن اوستون اوز ملتگزنڭ سعادتی ایچون طریشمق اعتباری ایله اڭ خیرخواهگز و اڭ حمیتلیلرگزدندر. فقط سز بونلرنی وهابیلك، ماسونلق، دینسزلك، دهریلك ایله اتهام قیلورسز یعنی مسلمانلقدن چیقارورسز. یوقسه سزنڭ دینگز عقل وعلم، فضل و ادب، حسن خلق وحمیت ایله برلکده جیولمازمی؟» دییور اولسه، بوسوزگه قارشو نه جواب ویرچکمز؟

بو کون مصر ولایتنده اسلام دینی ومسلمانلرنڭ منفعتلری ایچون اجتهاد قیلوچی نه قدر غیرتلی « قلم » وار ایسه هر بری جمال‌الدین تربیه‌سی آستنده یتشمشدر. اسلام دنیاسینه بیگلر ایله اشلکلی

(*) وهابیلك، حنبلی مذهبنه منسوب دیمکدر. وهابیلر مذهبی ایله حنبلی مذهب آراسنده فرق یوق.

« شورا »

قلملر وفکرلی بیله طورغان باشلر هدیه ایتمش بر جمال الدینمز وار. ایمدی اولده‌می «وهابی»(دینسز)در؟

حق سبحانه و تعالی رحمت ایتسون، شیخ جمال الدین‌نی نه افغانستان، نه ایران و هندستان، نه عثمانلی ونه آوروپاده راحت طوتمادیلر وهیچ بر یرده حضور قلب ایله اوطورتمادیلر. اگرده جمال الدین، مسلمانلق عالمینه حقیقی درس ویرمکنی ومسلمانلرنی بوندن صوڭ یوقلامازسزلق روش ایله منگولك اویغاتمق فکرینی تاشلاب یا که بر آز یالقاولانوب بوش طورسه ایدی دنیانڭ هر یرنده حرمت ایله طورر، دنیاماللری ومنصبلری کندیسینه صو اورنینه آغوب کلمش اولور ایدی. فقط اول عالی جناب آدم، اوزینڭ بلند اولان مقصدی ایچون زمانه‌نڭ هر بر قاتیغلقلرینه کوکرك ویردی، باشقه‌لرنڭ قدرتلرندن کلمازلك اولان محنتلرگه قارشو طوردی، باشقه‌لرنڭ حتی مجبور صورت ایله‌ده طاقت کتوره آلمازلق اولان آغرلقلرنی اوز اختیاری ایله اوستنه یوکلادی. کمال بك تعبیری ایله تعریف قیلور اولسه‌ق، شیخ جمال الدین، شهید ذی حیات ایدی: «نه دولتدر شهید ذی حیات اولمق بو دنیاده!».

بزم مبارکلرمز، شیخ جمال الدین حقنده سویلامش اولدقلری «وهابی» لقبنی شیخ محمد عبده حضرتلری حقنده‌ده دریغ ایتمازلر. بونلرنڭ کفر فابریقه‌لرنده محمد عبده ایچون هم کفرلك اشلانوب طورر. فقط محمد عبده اثرلری میدانده‌در. نه کبی معناسی ایله اولسه‌ده اولسون بو اثرلرده وهابیلق علامتی وارمیدر؟ وار ایسه نه یرده‌در؟ الله رضالغی ایچون شمدیدن بونی بیان بیورگز!

بعضیلر: «محمد عبده‌نڭ زهدی، اوزینڭ علمی نسبتنده دگل ایدی» دییورلر. احتمال شویله‌در. لکن محمد عبده بتون عمرینی نفل نمازی اوقوب ومسجدده اعتکاف صاقلاب، کچرمش اوله ایدی اسلام دنیاسی ایچون دخی‌ده فائده‌لیراك اوله‌چقمی ایا.ی؟ هانوتو کبی فرنگ عالمینه قارشو چیقوب:ه میلیونلر ایله مسلمانلرنڭ حقلرینی مدافعه قیلمق، بتون عمرینی مسجدده نفل نمازی اوقوب کچرمك گه کوره دخی‌ده ثوابلی اولسه کرك، بز شویله ظن ایتمکده‌مز.

تابعیندن اولان ابو قلابه اسملی کیمسه‌گه حضرت عمر: «مسجد پوچماغنده اوطوروگه کوره بالالرڭ وعیالڭ ایچون رزق کسب قیلوب یوروڭ بنم قاشمده، دخی‌ده آرتقدر» دیمش. بیلورمیسز بونڭ سببی نه‌در؟ ابو قلابه، اوزینڭ شول زماننده (ساده و مصرفسز بر زمانده) ایکی اوچ بالاسینه آشارغه تابمقدن عاجز قالماز ایدی. لکن حضرت عمر شوکاده تنبیه ایدرگه لزوم کورمش. اما محمد عبده اوچیوز میلیونلق بر عائله ایچون طریشورغه مجبور ایدی.

ایشته بو کونده جمال الدینمز ایله محمد عبده‌مز یوق. اسلام دنیاسی حقیقت حالده بر غربتده، یالگزلقده، بیوق وموڭلی بر روشده اشلکسز طورر.

بز بو کبی دین خادملرینه و اسلام حامیلرینه رحمت ایله یاد قیلورغه وخیر دعا ایله روحلرینی شاد قیلورغه تیوشلی. تاکه بزدن صوڭ کاوچیلر، بزنڭ ایزگو اشلر أشلامك وخیرلی یادکارلر قالدرمق فضیلتندن محروم بر قوم اولدیغمزنی اعتقاد ایتماسونلر و کفران نعمت هم نانکور بر ملت حساب ایدوب بونڭ یولنده خدمت أیلمك فکرندن مجاهده‌دن واز کچماسونلر.

اوچ بیش ییل مقدم بر فرنگ بگا: «فن وصناعت قیمتنی بیلمکدن محروم بر قومسگز. لکن بو طوغروده معذورسگز. اکن اجتهاد و غیرت اهللرینڭ قدرینی بیلورلك فکرگز اولمادیغی، الوغ بر قباحتلکدر، بو طوغروده معذور دگلسگز. بو قباحتگز عفو اولنماز» دیمشیدی. «فاعتبروا یا اولی الابصار».

محمد عاکف.

قطعه

ان السیاسة فی قول و فی فعل
لیس السیاسة فی مستفعلن فاعل

[illegible]

روسیه‌ده مسلمان مسئله‌سی.

۷

(غ. آلیسف‌نڭ «روسسقایا میصل» ژورنالنده یازغان مقاله‌سی)

روسیه حکومتی‌نڭ اوز قول آستنده‌غی مسلمان‌لرغه بولغان کوز قاراشیده بونلرنڭ برله‌شو لرینه وآره‌لرنده اتفاق واتحاد حسی‌نڭ آرتووینه سبب بولادر.

روسیه مسلمانلری وخصوصا ۋولغا بوینده‌غیلری، بو صوڭغی عصرده، روسیه‌ده‌گی خلقلرنڭ اڭ طنچ، اڭ اطاعتلی وصوڭ درجه‌ده صداقتلیسی صانالمقده ایدی. شولای بولسه‌ده بو صفتلر بیوروقراتیه‌نڭ آنلر حقنده بر طاقم قصنقی‌لقلر اجرا ایتووینه مانع بولمادی. بو قصنقی‌لقلرغه طبیعی مسلمانلر کیمسندیلر. اوزلرینڭ پراۋصلاونیلر ایله بر تیگز حقوقده توگل ایاْیکلرینی حس ایتو آنلرنڭ کوڭللرینه یڭی بر فکر طوغدردی. حکومت‌گه قاراشلری اوزگاردی. اوز آره برله‌شو لزومینی حس ایتدردی.

درست، مسلمانلرغه اوز دینلرن طوتو منع ایتلمه‌دی. لکن اول دیننی اوزلرینڭ بعض بر دینداشلری آره‌سینه طاراتو منع ایتلدی. مثلا: ۋولغا بویلرنده یشاوچی چواش، چیرمش، آر کبی فین نسلنه منسوب قوملرنڭ کوبسی حکومت نظرنده رسما خرستیان صانالدقلری حالده، حقیقتده اسلام دینن طوتالر، تاتارچه سویلشه‌لر. کیوم صالوم، عرف وعادتچه تاتارلردن بر فرقلری یوق ایدی. بونلر هر نه قدر اوزلرینڭ اسلام دینن آشکارا صورتده طوتارغه رخصت صوراب حکومت‌گه مراجعت ایتسه‌لرده رخصت ایتلمادی. مسلمانلرنڭ بونلر ایله مناسبت دینیه‌ده بولنولری منع ایتلدی. اوزلری حقیقی مسلمان اولدقلری حالده همیشه خرستیان صانالوب کیلدیلر.

بوغنه توگل، بلکه بونلرنی چنلابده خرستیانلق‌غه کرتر ایچون، حکومت وپالیتسیه یاردمنه طایانغان میسیونیرلر آرقیلی بیك نق اجتهاد ایتلدی. خرستیانلق قبول ایتمه‌گانلری حقنده قاطی تدبیرلر اجرا ایتلدی. قبول ایتکانلرینه ویرگو تولاودن، صالداتقه آلنودن عفو ایتلو شیکللی اُلگوتلر بیرلدی. حکومت قوتنه طایانغان میسیونیرلرنڭ بو روشچه حرکتلری تاتارلرنڭ، بیك آچولرن کیتردی وکیتکان صاین مسلمانلق‌نڭ نفوذ واعتبارن آرتدردی. میسیونیرلر طرفندن کوچله‌نوب‌گنه خرستیانلق‌غه چغارلغان تاتارلر بولسه‌ده، بونلرده یاشرتن اوزلرینڭ اسلام دینن طوتالر، برنچی فرصت توشو برلن رسمی صورتده مسلمان بولورغه حاضرطورالر ایدی. هم واقعا بونلر گروه گروه بولوب مسلمانلق‌غه چغار ایچون پراشینیه‌لر بیره باشلادیلر. بو وقت «مکره‌لر» دیگان بر قسم خلق بارلغی کورلدی.

بو مکره‌لرنڭ پراشینیه‌لرن قاراب اشلرن یوروتور ایچون حکومت طرفندن مخصوص ترتیب‌لر قویولدی. مثلا: مسلمانلق‌غه چغارغه تله‌گان مکره حقنده محله پاپاسی کانسیستوریاغه خبر بیره. کانسیستوریا بونی پالیتسه‌غه بلدره هم اول کشینی خرستیانلقده طوررغه وعظلر ایچون محله پاپاسینه یازا. استانووی، پریستاف یاکه ۋیتس گوبرناطور حتی بعضا گوبرناطور اوزی کیله. اول مکره‌دن جوابلر آلا باشلیلر. شاهدلر چاقرالر. پرتاقوللر یازیله. اش یوری یوری آخرنده اول مکره‌نی تورمه‌گه یابوغه، یاکه سیبرگه یبارو‌گه تیوش بولوب چغا. لکن البته بو تدبیرلر یالڭز بر تدبیردن عبارت اولوب فعلیت‌گه چغاریله آلمیلر ایدی.

مادموازل «چیچرونا» اوزینڭ «ۋولغا بوینده‌غی اینارودیسلر حقنده» یازغان براثرنده، بو ینارودیسلرنی خرستیانلقده طوتار ایچون مأمورلر طرفندن اجرا ایتلگان تدبیرلرنڭ شعر ایله بیان ایتلوون بیك اثرلی صورتده کورسه‌تمشدر. بو شعرلرنڭ مألی بوندن عبارتدر:

«بز خدایدن مسلمانلقغه چقارغه صوراغان ایدك . لکن تقدیر بزگه شول اسکی دین ده مجبور بولوب طوررغه یازغان ایکان. جعفر پادشاهغه بیرگه کاغد یازغان ایدی. لکن آنی تورمه‌گه یابارغه امر کیلدی. جعفر خافه کاغد یازدی. اسلام دینی صوراب اش پادشاهغه یبارلدی. بتون آول خلقی بزگه مسلمان بولورغه زاقون بار ایکان دیب اشانب طوردی. لکن بزگه گوبرناطور کیلدی. بزنی فرونطغه تزدیلر. قاماندا کیلدی. قوللرینه قامچی طوتقان قازاقلر کیلدی. اون آلتی کشینك آیاقلرن قوللرن بغلاولاب سورگونگه یباردیلر. آنلرنك بالالری جیبلوب یرگه آوناب یلاشالر. کوز یاشلرندن کوللر جیبولدی. جعفرنی تورمه‌گه یابدیلر. خدای حضورنك تز چوکوب اسلام دینن صوریمز. بز اسلام دینی ایچون کوب جفالر چیکدك. بز خدایدن بزگه توبه‌تای کیو نصیب بولسه ایکان دیب صوراغان ایدك. لکن تقدیر بزگه منگولك قایغو بیرگان ایکان...»

میسیونیرلرنك حرکتلری تاتارلر قاشنده اوزلرن جبرلب روسلاشدررغه طریشودن عبارت بولوب کوربله باشلادی. بو ایسه آنلرنك دین اسلامغه میل و محبتلرن بیگره‌ك نق آرتدردی. چونکه آنلر شول دین اسلام آرقه‌سنده‌غنه اوزلرینك ملی روحلرن صاقلی آلورغه اشانالر ایدی.

خصوصا ایناروديسلرنك اسلام دیننه میل ایتولری ۱۹ نچی عصرده، قرغزلر آره‌سینه میسیونیرلر چغوب یوری باشلاغاچ بیگره‌ك آچق کورلدی.

اوزلری آره‌سینه میسیونیرلر کیلو برلن قرغزلر بردنبرگه اسلام طرفینه آویشوب کیتدیلر. ایکنچی طرفدن، سوداگر قیافتنده قرغزلر آره‌سنده یوری طورغان تاتار ملالری ده آنلرنك محبتلرن اسلام طرفینه جلب ایتوگه بایتاق خدمت ایتدیلر. شولای ایتوب پراوصلاونی میسیونیرلرنك حرکتی تورك قومنه منسوب بولغان ایکی زور طائفه‌نك - تاتارلر ایله قرغزلرنك - برله‌شولرینه سبب بولدی.

روس مأمورلری روسیه‌ده‌گی تورلی مسلمان قوملرینی یالگز دینی یاقدن قصوب اوز آره برله‌شورگه و حسرتلرن اورتاقلاشورغه‌غنه مجبور ایتمیلر بلکه باشقه جهتلردنده بونلر حقنده تیوشسز معامله ده بولنوب، آنلرنك اوز آره برله‌شولرینه، قایغو و حسرتلرن اورتاقلاشولرینه سبب بولالر ایدی.

روس مأمورلرینك بو ایناروديسلر حقنده ایته طورغان تیوشسز معامله‌لری برقاعده و پلانغه مستند توگل، بلکه طوغری کیلگانچه اشلانه بیره. بعضا قاطی، بعضا یومشاغراق صورتده آنلرغه تیبله. خصوصا بو حال، عمومی ریاسیه کوچه‌یگان وقتده کورلمکده اولوب، ملی روحنی، ملی حیاتنی بتررگه طریشله و شولای ایتوب بر ملتنك روس ملتی طرفندن تمام یوتلووینه یول حاضرلنه ایدی. بعضا بو حال، بیگره‌ك طوپاس صورتده میدانغه قویلوب، محلی روس مأمورلرینك یا که دؤوره‌نلرینك مغلوب و حمایه‌سز بر قوم یوزندن بایورغه طریشولرندن عبارت بولا ایدی.

مثلا: قریم تاتارلری باشینه کیلگان تأسفلی حاللر بوکا مثال بولورغه ممکندر. قریم آلنغاندن صوك ۱۷۸۴ نچی یلده قریم مسلمانلرینك تورکیه‌گه هجرتلری باشلاندی. اوچ یل اچنده قریم خلقی اوچیوز مك کشی کیمودی. ظاهرده بو هجرتنك سببنی مسلمان روحانیلرینك قوتورتولری دیب کورسه‌تدیلر. اما حقیقتده ایسه، آلاردن قالغان یرنی آلو قصدی ایله بو هجرتنی کوچه‌یتوچیلر روس مأمورلری بدر. آلاردن قالغان یرنك کوبسینی ایمپراطوریتسه یقاترینا اوزینك مقربلرینه طاراتدی. مأمورلر تاتارلرنك یرلرینی قصقه یول برلن‌گنه اوزلرینه آلالر و آنلر اوستندن شکایت ایتارگه هیچ بر اورن یوق ایدی.

قریم صوغشی آلدندن یکرمی بش یل اچنده نالوغلر ایکی مرتبه آرتدرلدی. چیناونیکلر همیشه کوبایه بارا ایدی. مثلا: یالگز غوسودارستوننی ایموشچستوا اداره‌سنده‌گنه مامورلر اولگدن دورت الوش آرتدی. چیناونیکلر مصرفی ایچون تاتار خلقی یلغه

یوز مڭ صوملاب نالوغ تولی ایدی. شـولای بولا طوروبده قریم صوغشی وقتنده تاتارلرغه باشـقه‌لر ایله بر تیگز قارالمغانلغی آچیق کورندی.

صوغش وقتنده کورگان زیانلری ایچون روس کرستیانلرینه جان باشینه یدیشـه‌ر صوم بیرلدی. اما تاتارلرغه باری بر صوم یتمشـر، حتی بر صوم اونار تین گنه بیرلدی.

بونڭ اوستینه، نی سببدندر، عسکری مأمورلر هر وقت تاتارلرنڭ خیانت ایتولرندن شبهه‌لنوب طوردیلر. تاتار آوللرینه باروب اویلرن تنتدیلر. قوللرن بغاولاب یوزلرچه کشینی، ٩٠ یاشنده‌غی قارتلرنی حتی یاش بالالرنی، یاتاب برلن داخلی روسیه‌گه سورگونگه بیاردیلر (١).

مونه شوندی قصنقی لقلر سببلی صوغش طوقتـاو برلن تاتارلر یگیدن ترکیه‌گه کوچارگه باشـلادیلر. مأمورلر آنلرنڭ کیتووینه یاردم ایتشدیلر. پاسپورت ایچون هم کیتولرینه مانع یوق دیب بیرلگان سؤیدیتلستوالر ایچون مأمورلر عادتده‌گیدن کوبره‌ك حق آلدیلر. آلپـاوتلر اوزلرینڭ یرلرنده اوطورغان تاتارلرغه شـوندن کوچوب کیتارگه رخصت ایتکان ایچون یکرمی برر صوم آقچه آلدیلر. شولای ایتوب بتون آوللری بوشادی.

اوزلرینڭ آتا بابالری طورغان یورط یرلرنی طاشلاب کیتکانده تاتارلرنڭ کوزلرندن یاشلر آقدی. عزیز وطنلرینڭ صوڭ یادکاری اولمق اوزره طورغان یرلرندن برر اوچ طوفراق آلوب کیتدیلر. بارلغی اوچ یوز مڭلب تاتار کوچدی. بونلرنڭ یوز مڭ قدریسی آنده بونده توگیلوب ساچیلوب بتونلای یوغالوب بتدی.

مونه، بونلر کوچوب کیتکاچکنه آلپاوتلر اوزلرینڭ خطا ایتکانلکارن، قریمنڭ هواسینه، یر صووینه اوگره‌نگان، تجربه‌لی، طرشچان، ناموسلی اشچیلردن محروم قالدقلرن آڭلادیلر.

بو هجرتلرنڭ نتیجه‌سی شول بولدی‌که: قریم یارم آطه‌سنده باری ١٨٠ مڭلب تاتار قالدی. زراعت اشی آنلر کیتکاچ بیك توبان کیتدی. حتی حاضرنڭ قریمده زراعت اشی ١٦ نچی عصرده‌غی دنڭ توباندر. اول وقتلرده نوغای استیپلرینه قدر قریم صحرالری باغچه‌لر ایله اورتولگان بولا ایدی.

روسیه‌نڭ باشقه جهتلرنده مسلمانلر قولنده‌غی یرلر هر وقت آنلردن حقسز بر صورتده آلنوب طوردی. بونلرنڭ بعضیلری محلی مأمورلرنڭ شخصی منفعت‌لری ایچون یاکه آنلردن حمایه کوروچی بایلر طرفندن آلونه ایدی. بونڭ مثالی باشقرد یرلریدر. بعضا مسلمانلرنڭ یرلری آنلرنی روسلاشدرو قصدیله آلونه ایدی. مثلا قفقازده شولای بولدی.

قفقازنی کناز غالیتسین اداره ایتـکان وقتده چیناونیکلر کرستیانلرنڭ آذربایجان بکلری ایله یر طوغروسنده بولغان نزاعلرندن مخصوص فائده‌لنمق ایچون، کرستیانلرنڭ کورسه‌تووی بویونچه بکلر قولنده‌غی یرلرنی عمومی ملك دیب خزینه‌گه آلالر. گویا صوڭندن کرستیانلرنڭ اوزلرینه بولنوب بیریلچگن آڭلانه‌لر، حالبوکه بکلر قولندن آلوب بترگاچ کرستیانلرگه بیرماینچه خزینه ملکنده قالدرالر ایدی. صڭره روسیه‌دن روس کرستیانلری قفقازغه کوچوب کیلوب تاتارلرنی قصالر، تاتارلرده ترکیه‌گه کوچارگه مجبور بولالر ایدی. لکن، مع‌التأسف، تورك پالیتسه‌سی روسنقدنده ناچار بولغانلقدن بو مهاجرلر ینه‌دن اوزلرینڭ وطنلرینه سفالت اچینه قایتورغه مجبور بولدیلر.

حکومتنڭ قرغز یری حقنده طوتقان سیاستنده قرغزلر دخی اوزلرینڭ ملی اصول معیشت‌لرینڭ یمریلووین کوره‌لر، قرغز یرینڭ روسلرغه طاراتلووی ایچون جبرسنه‌لر.

خلاصـه: روسـیه‌ده‌گی بورن زمـانلرده وایسـکی حکومت وقتلرنده تورك قومی حقنده مأمورلردن کورلـگان قصنقیلقلرنی، مسلمانلر

---

(١) «م. عولدبه‌رغ» نڭ، «قریم و قریم تاتارلری» دیگان مقاله‌سینه قاراڭز. «ۋیستنیك یاوروپا» ژورنالی نڭ ١٨٨٣ نچی سنه نویابر آیی مجموعه‌سنده.

اوزلرن روسلاشدرو و آخرنده روسیه‌ده‌گی تورك خلقن تمام یوتوب یوق ایتو قصدیله طوتلغان بر سیاست، شول مقصودغه ایریشور ایچون قورولغان بر پلان دیب قاریلر.

حکومتنك ملالرنی روسچه بلورگه مجبور ایتووی، مسلمان کتابلرن روس حرفی برله‌ن باصدررغه تلاوی‌و سائر شونك کبی شیلر مسلمانلر قاشنده اوزلرینك ملیتلرینه تیو وحکومت طرفندن اوزلرن روسلاشدررغه تلاو صانالادر.

مونه، روسیه‌ده‌گی مسلمانلر اوزلرینك حیات وملیتلرن صاقلاو حقنده هر وقت شوندی قورقو و شبهه ده طورغاچ، بارسی آره‌سنده مشترك بولغان منافع عمومیه‌لرن مدافعه ایچون آنلر آره‌سنده عمومی بر اتفاق و اتحاد حسی اویغانووی وروسیه مسلمانلرینك برله شورگه میل ایتولری طبیعی بر اش بولوب چغادر واحتمالکه حاضرنده روسیه مسلمانلری آره‌سنده باشلانغان ترقی واتحاد حرکتی‌نك الك باش سببی‌ده اوشبو منافع عمومیه‌لرن مدافعه ایتو حسی‌نك اویغانووی در. (آخری بار)

مترجمی ف. ك.

تربیه و تعلیم

پیداغوغیا.

قرائت و مطالعه.

انسانلر ایك اولگی علمسز و تجربه‌سزلك حاللرنده دوام ایتسه‌لر اوزلرندن باشقه حاضرلرنك وغائبلرنك فکرلرین بلوگه و اوزلرینك فکرلرین غیرلرگه بلدروگه‌ده احتیاجلرین سیزمیلر. قایچان ایك الکگی ساده‌لك پرده‌لرین طاشلاب مدنیت زینتلری برلن زینتلنه باشلاسه‌لر، حتی اوزلرندن یراق واوّل زمانلرده بولغان تجربه وعقل ایه‌لرینك فکر واوبلرینك بلوگه، شولایوق اوزلرینکده فکر و تجربه برلن طابقان نرسه‌لرین اوزلرندن یراق دخی صوك زمانده کیله‌چکلرگه بلدروگه حاجتلرین بیك نق سیزه‌لر. بونی سیز و طانشونك کمالینه احتیاجنی سیز و بولادر.

اوقو یازو، اوزگدن یراق کشی برلن فکر آلشو حقنده سوبله‌و وایشتو اورنینه طورغانغه بایاغیچه کمال تعارف (طانشو) آنسز حاصل بولمیدر. شول حکمت ایچون اولگی مدنی قوملر اوقو یازونی چغارغانلر، صوگیلرده مدنیتلری مقدارنچه بو اوقو یازوغه اهمیت بیره‌لر. بو زمانده مدنی امتلر قاتنده اوقو یازوغه اهمیت بیرو شول درجه‌گه یتکان حتی مملکتلرنده هیچ بر ایر یاکه قز بالانك اوقو یازو بلمی قالوین جائز کورمیلر. بونك ایچون مکتب مدرسه ومعلملر کوبایتوب اوقو یاز واوگره‌نونك یوللرین تمام جیگلیتکانلر. نیتك بو حقده بو کتابنك ۳ نچی قسمی (پیداغوغیا تأریخیه) ده تفصیل برلن بیان ایته‌چکمز.

ابتدائی مکتبلرده بالالرغه قرائت وکتابت اوگره‌تودن مقصود ایکی نرسه‌در: برنچیسی، اوزلرینك دوستلق ومعیشتلری حقنده کیلگان یازولرنی وغزته‌لرنی اوقورلق وکیرکلی اشلری حقنده یازارلق بولوب کشی‌گه محتاج بولودن قوتولمقدر. چونکه کشیگه بو قدر نرسه‌لر حقنده‌ده اوقو یازودن عاجزلك آنك مدنیتنده کیمچلك بولوب کمالتگه ایرشودن همتین توشره‌در و مدنیتنك ملك تورلی فائده‌لری برلن جنسدشلری فائده‌لنوب طورغانده آنی محروم قالدرا، و وطنیت برلگندن آیرلووینه سبب بولادر.

ایکنچیسی، اوقو یازو آرقاسنده آنلرنی شوندی بر مرتبه‌گه ایرشدرمکدر، که آنلر اول مرتبه‌ده اوزلرینك ادب و لغتلرین، دینی و دنیاوی علم ومعرفتلرین کیگایتوب اوزلرین اوزلری تکمیل ایته آلورلر.

مکتب‌گه کرگاچده بالالرغه اوقو یازو اوگره‌نو

بر وقتده بولادر. قایچان آنلر املا ایتولگان سوزلرنی وبعض جمله‌لرنی یازا آلورلق بولسه‌لر، اوقو اوزینه، یازو اوزینه اوگره‌تولنه باشلار. بو مرتبه‌ده حسن خط باشلاتلور. شونك ایچونده بالالرغه اوقو یازونی ایکیسین بر یولی اوگره‌تو نیچك بولغانین سویله‌رگه تیوشلیدر.

پیداغوغیا علماسینك اتفاقی فکری تعلیم بالمعاینه‌نی جمیع علومگه باسقچ ومقدمه ایتو بولغانغه بونی هم شاگردلرنی تعلیم بالمعاینه برلن باشلاتوب اوقو یازونك مقدمه‌لرینه حاضرلندررگه کیرك بولادر.

بو اش اوّلا آنلرنك قولاقلرین ایشتورگه وتللرین سویله‌رگه اوگره‌تو برلن بولادر. بونك ایچون معلم، بالالرغه بیك معلوم بولغان نرسه‌لر حقنده بعض سوزلرنی آیرم آچق حرفلرین وحرکتلرین تمام آڭلاتوب آقرین آقرینغنه آیتور، حتی سوزلر آندن یاصالا طورغان هر بر آوازنی آیروب آڭلارلق بولسونلر. صوڭره شول سوزلرنی اوزلرندن آیتدررر. صوڭره هر کلمه‌ده نیچه هجا بارلغین وهر هجاده نیچه حرف وحرکه بارلغین تمام توشندرر. صوڭره بو حرف وحرکه‌لردن هر قایوسینك علامتی بارلغین آڭلاتورده بو حرفنك علامتی منه بولای بولا دیب طاقطاغه یازوب کورساتور. صوڭره شول یازغانین اوقوتور، صوڭره کوچرتوب یازدرر.

ایکنچیله‌ب آنلرنك قوللرین صزارغه وکوزلرین کوررگه اوگره‌تو برلن بولور. بونك ایچون معلم افندی، طوری وصنق وبتون (دائره) ویارطی توگره‌ك (قوس) صزقلر صزدرر. اوست، آست، اوڭ وصول، طوری و بوکری، کـكری، نچكه وقالن یاتوق (افقی)، طورق (رأسی) کبی یازارغه قوشقانده سویله‌ناچك سوزلرنك معنالرین یخشی ایتوب آڭلاتور. یازو یازغانده قلم‌نی نیچك طوتارغه، بله‌كلرنی نیچك قویارغه، باشینی نیچك طوتارغه، بوینك یوقاری یارطیسین نیچك طوری طوتارغه اوگره‌تو هم بو جمله‌دندر. چونکه بو اشلر یازونی جیڭلیتکان کبی صحتنی‌ده صاقلی، کورنشنی‌ده گوزللندره‌در.

بو اورنده بزگه اسکیچه اوقوتومزنك روشندن هم بر آز بحث ایتمك مناسب کوره‌در. اگر یخشی بولسه آنی طاشلامازغه کیرك، اگر اوڭایسز بولسه نیگه آنك برلن اشنی بولغاتوب طوررغه کیرك؟

بزنك اولگیچه هجا (ابجك) اوقوتومزده مقصودغه ایرشدره ایدی. مگر آنی فکر اولچه‌و برلن اولچه‌ب قاراسه‌ق اول بزنك فکرلرمزنی سوندرب اوزمزنی سبقدن بیزدره مقصوددن بیك یراق نرسه‌لرگه طوتاشدروب کوب عمرمزنی اوزدره وشوندن صوڭغنه مقصودمزغه چغارادر ایدی. بالالرغه بَ بِ بُ بْ دیبگنه اوقوته‌سی اورنده بی اوستن بَ بی آستن بِ بی اوتره بُ بیگه ساکن بْ دیو سویله‌توده برده فائده یوقدر. بی تشدید ایکی اوستن بًّا، بی تشدید ایکی آستن بٍّ، بی تشدید ایکی اوتره بٌّ، هم شولایوق کیرکسزدر. بی الف استن بَا بی یا آستن بِیْ بی واو اوتره بُوْ هم شولایدر. چونکه بونلرنی سویله‌گانده بالا هیچ نرسه آڭلامیچه کوڭلندن بیکله‌ب طروبا قبیلندنگنه طاوش چغارادر. فکری برده اشله‌میچه قوهٔ عقلیه‌سی اویانماغانغه بتونلی حیران بولوب قالادر. حتی بو اش سببلی بیك کوبسی‌نك همتی طوروب قالوب فکری سونوگه سبب بولادر، بو ایسه معنوی بر هلاکدر. بز بو یولغه سلفلرمزنی قویغانچه کرمسه‌ك بولمیمی ایکان، آنلر تمرین عملی یاصامق ایچونگنه بالالرغه بو سوزلرنی ایتدرگانلر. چونکه آنلر مثلا «بَعُدَ»ده بَ عُ دَ نقشلرین قویغانلر، شول نقشلرنی کورگاچ ایتورگه تیوشلی آوازلرنی بی اوستن بَ، عین اوتره عُ، دال اوستن دَ، سوزلرین سویله‌میچه ایتور ایچونگنه. مگر بالا «بَعُدَ» دیب سویله‌گانده نقشلرنك دلالتین طانیمی سویلی ایکانین بلور ایچونگنه هر علامتنك آوازین سویله‌گانده اوّل عله‌سین ایتونی لازم ایتکانلر. گویه با نیچون بَ نیچون عُ نیچون دَ دیگان سؤاللرگه جوابلرنیده ایتوب بارادر. چونکه بی اوستن شونك ایچون بَ، عین اوتره شونك ایچون عُ، دال اوستن شونك ایچون دَ بولادر دیو. بس بو سوزلرنی ایتدرو بالانك حالین

بالگانچه امتحان ایچونگنه بولوب حالی معلوم بولغاچ آیتدرمەو لازم بولادر. لکن اصل واضعلر شولای وضع ایتسەلرده زمانلر اوتکان معلملر بو سرنی اونوتقانلرده بالالرغه هر اورنده هر حرفنی ایتکانده هیچ فکرسز هیچ معنا آڭلاتمای سویلەتونی لازم کورگانلر، شولای ایتوب بالالرغه حرف وحرکه طانونوڭ یولین یوغالتوب بتونلی صدفه قولینه طاشلاغانلر.

ایمدی بولای بولغاچ اوقو یازو اوگرەتو باشندن ایڭ یخشی یول حرفلرنی اسملری وغیر آرتق سوزلر برلن سویلەتودن باشقه کلمەده سویلەنه طورغان آوازلری برلن‌گنه سویلەتمکدر، مگر بالالرنڭ حالین صنار ایچون کیرك بولسەغنه تعلیلنی استعمال أیتمك در. بس شولای ایتوب معلم، حرفنی اوّل اوزی آیتور صوڭره بالاغه آیتدرر، صوڭره یازار، صوڭره بالاغه یازدرر.

پیداغوغلر، بو اورنده اوّل هجالرنی آیتوب علامتلرین یازدرمقده، صوڭره حرف و حرکەلرگه آیرتمق‌می اولی، یاکه باشدانوق حرف و حرکەلرنڭ آوازلرین تمام آیرتوب علامتلرین برەم برەم بلدره بارمق‌می اولی بولووندە اختلاف ایتدیلر. مین بالالرنڭ حالینه قاراب مناسبتنی ترجیح ایتونی معلم افندیلرنڭ رأیینه طابشرونی مناسب کورەمن. بیان اولندقچه هرحرف و حرکەنی اوگرەتکان آراده اوگرەنگان حرف وحرکەلردن سوزلر یاصاتوب یازدرا و اوقوتا بارمق مناسب، کورلەدر. بو بابده ایڭ ضابط قاعده بودرکه: هر حرف و حرکتنی اوقورغه ویازارغه اوگرەتودە، فکرنی اشلاتمی‌گنه اوگرەتو تیوش بولمایـنچه بلکه جمیع حاللرنده فکرلی و آڭلی بولولرینه طربشمق کرك بولادر.

مکتبده اوقو یازو اوگرەتمك ایچون‌ایکی تورلی کتاب طوتولور. برینه «تهجئه» وایکنچیسینه «مطالعه» کتابی دیرلر. بونلرنڭ هر بری حقنده کیلەچکده سویلانور.

احمدجان مصطفی.

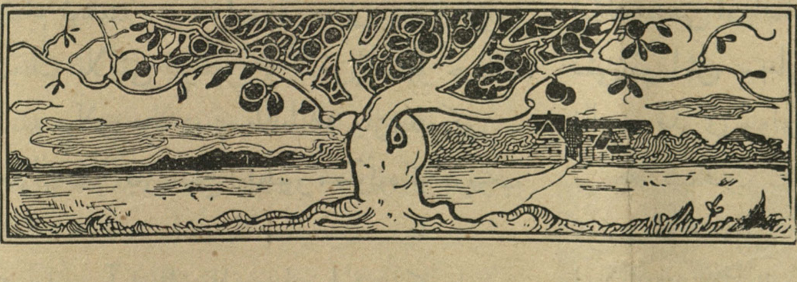

اشعار

تـوزم.

(پلەشچەیف دن)

حدیث شریفلر:

- «کورشیسی‌نڭ قیلغان جبر و ضررلرینه چداب صبرایتکان کشینی الله تعالی سویەر».

- «ایڭ بختلی کشی شول - فتنەدن‌قاچا، بلاگه طاروسه - توزەر».

*

تیرەن زور دینگز اچنده، توبان قاتدەغی بر تولقم (*)

ایکنچی دوستینه ئەیته: «توبانده بیت خراب بولدم.

تونی، کونی طازا دولقنلر اوستمده گورولدیلر؛

قویاش، آی، نورلی یولدزلر میڭا هیچ بر کورنمیلر.

(*) دولقن

*

آلار قویاش قزوونده یلنوب ایرکنه‌یه‌لر ؛
یلی ، صاف هوالر ایسنه‌ب مینم اوستده کیگه‌یه‌لر .
آلار کبك راحت طورمشده ایرکنلکنی کورسه‌مچی ،
اوز اوستمده شایارغانلرنك اوستندنده یورسه‌مچی » .

*

مونه کینات چغوب بر جیل بوتون دینگزنی تتره‌تدی ،
جمیع دولقنغه جان بیروب سلوکدی زور و کچره‌کنی .
توبه‌ن قاتده‌غی دولقنبزنیده جیل اوستکه چغاردی ،
ایرکده بولسه‌ده دولقن جیل اورگان یاقغه تیك باردی .

*

قویاش نوری بله‌ن لذتله‌نوب یوردی اوزاق وقت .
تکه یارلر صو بوینده طورالر جیلگه شاق قاتوب .
آلوب صالدی قاتی جیل کوته‌روب دولقننی سیکرتدی ،
تکه یار بیتینه طازا صوغوب کوب طامچیغه تندی . . .

*

کشیلرده شولایوق اوز کیلچك حاللرن بلمی
طوروب قوزغالماسونلرچی — چدآملینی بلا جیکمی . . .
آچق دینگزگه ، ایرکنگه ، داول جیلگه صوصاب طورما .
توزمسز ات کبك تلگنی « حق » غه صوزوب اوطورما .

*

ایا خلق اوزن صوقغان قضاغه موینینی صونسه‌ه !
آزینه‌ده راضی بولوب ، بلالرگه چداب طورسه !
آدم اسمن نیك آلاسك بلالرگه چداماسه‌ك ؟
یوق اوچون آپتراب صانسز فییوب جان ، قان توگه بارساك ؟

سونچه‌له‌یی .

امام غزالی :

من لم یحرکه الربیع وازهاره والعو و تاره فهو فاسد المزاج لیس له علاج .

قزانچه مألا ترجمه‌سی :

جکت که ، جیل بیرماسه جازدك کونی * خوش ایسلی ، جایناب طورغان قزیل گلی
کوکلینه جار صاغنغان درد صالماسه * سنقلداب دومبرانك چققان اونی
جانی جوق گاوده‌سنده ، سیلت ایتارگه * قورسولده ، جورسه داغی اوبر اولی
« بوکای ابلی‌نك بربالاسی » .

مراسله ومخابره

بوری ـ باشقردلر، میشارلر، حتی آر و چواشلر حقنده «شورا» ده معلومات یازلدیغی حالده تیپتارلر حقنده بر نرسه یازلدیغی یوقدر. بو تیپتارلر نه کبی خلقدر، نیچون بونلرغه تیپتار دیمشلر؟

صدرالدین حمیدی.

شورا: ـ تیپتارلر قزان طرفندن کوچوب بو کونگی پیرمه، اوفا، اورنبورغ و سامار غوبیرنالرینه اوطورمش بلغار و قزان ترکلریدر. بونلرنڭ یورت باشلقلری و عائلەلری حکومت طرفندن دفترگه قید ایدلدیکندن «دفتر» دن محرف اولەرق «تیپتار» دیه شهرت بولمشلردر. یوقسه بو سوز اتنوغرافی بر اسم دگلدر. اگرده تیپتارلرنڭ اجتماعی حاللرینی، معیشت روشلرینی یازوچیلر اولسه چواشلر ومیشارلر قبیلندن «شورا» ده باصلور.

توقماق ـ بزم بو طرفده «نوروز» بایرامی ایتمك مسلمانلر آراسنده عمومی بر عادت اولمشدر. حتی بونی ایشانلرده ایتەلر. مکتب و مدرسه شاگردلری عموما درسدن آزاد قیلنەلر. حالبوکه فتوی کتابلرنده «نوروز» بایرامی ایتوچیلر حقنده یمان سوزلر یازلمشدر. اوشبو طوغروده برر نرسه یازلسه ضرر اولماز ایدی. عیسی ترکستانی.

شورا: ـ دینی بایراملرنڭ وقتلرینی، صانلرینی شریعت اوزی تعیین ایتمش، بونی آرتدررغه وکیمتورگه، اورنلرندن کوچررگه هیچ کیمنڭ حقی یوق، بونده تصرف ایتمك ممکن دگل. اما بوندن باشقه دنیوی بایراملرنی ایتمك و ایتمامك، اورنلرنده طوتمق یاکه کوچرمك طوغروسنده شریعت طرفندن امرده نهیده یوقدر. بونده خلقلرنڭ اوزلرینه اختیار. اگرده حرام نرسەگه طوتاشدرماسه آنی ایتودن ضرر اولماز. شونڭ ایچون «نوروز» نی مجوسلرنڭ دینی بایراملری اولدیغی سببندن حرمتلاب قیلنماسه یاکه اسلام دیننه مخصوص بایرام اسمندن ایتولماسه بلکه شول اقلیم خلقینڭ اوزلرینڭ حاللرینه مناسب استراحت کونی اولدیغندن مجرد بر عادت یوللو قیلنسه شریعت اسمندن نهی قیلورغه یول کورلمی. دین اسمندن عاشورا کونیده بایرام ایدوگه، عبادت اعتقادی ایله خواجه احمد یسوی و خواجه بهاالدین قبرلرینه یراق یرلردن سفر قیلوغه کوزه نوروز بایرامی، صبان طویی یاصامقده مسئولیت آزراق اولسه کرك. شریعت قاشنده اڭ ضررلی نرسه: «دین» نی عادت بیلمك و «عادت» نی دین ایدوب طوتمقدر. ایشته بوندن صاقلانورغه تیوشلی.

تاشکند ـ ۱۱ نچی عدد «شورا» ده عباسی خلیفەلردن الواثق، المتوکل، المعتصم، المنتصر، المعتز، المهتدی، المسترشد، الراشد «بغداد» ده وفات اولوب «رصافه» ده مدفون ایدیکلری بیان اولنمش. حالبوکه المسترشد «مراغه» ده، الراشد «اصفهان» ده؛ المعتصم، الواثق، المتوکل، المنتصر، المعتز، المهتدی «سامرا» ده وفات ایتدیکلرینی مسعودی، ابن الاثیر، ابن شحنه، شمس الدین سامی و بونلرغه باشقه مؤرخلرده ذکر ایتمشلردر. بناء علیه بو طوغروده «شورا» ده بر ایضاح ویرلسه ایدی. محمد شاکر بن محمد ذاکر سلیمانی.

شورا: ـ سزنڭ ذکر ایتمش اولدیغکز اسملر اورنینه اوشبو عدد ده المقتدی، المقتفی، المستنجد، المستضئ، المعتضد، القاهر، المعتمد اسملری باصلوب تصحیح ایدلنەچك ایدی، ایمدی سزنڭ مکتوبکز اوشبو تصحیح اورنینه یاراسه کرك. بوندی نرسەلرگه قدر دقت ایله اوقوغزدن و وقتنده تنبیه قیلوغزدن زیاده ممنون اولدق. اوشبو اورنده اولان عربی بیتده «اعاینت» کلمەسی خطا اولەرق «اعانیت» روشنده باصلمشدر. هر حالده بغدادده وفات اولان خلیفه آز دگلدر. شونڭ ایچون عربی اولان شعر درست اولماز. مگرده دعا یوللو سویلانمش بر

سوز اولسه عجب دگل .

اورسکی ـ ۱۱ نچی عدد « شورا » ده محمد علیه السلام رساله‌سینی تصحیح قیلووکز « سیر حلبیه » نڭ : « عباس حمزه‌دن کچوك ایدی ، حمزه عبدالله‌دن کچوك ایدی ، عبدالمطلب اوزینڭ اوغللرندن بر ینی ذبح قیلورغه قصد قیلدیغی وقتده عبدالله اڭ کچوك بالاسی اولوب ، حمزه ایله عباس آندن صوڭ دنیاغه کلدیلر » دیدیکینه موافقدر . « دیوان رضائی » استانبولده تماما طبع اولنمشدر ، فقط آنده : « تنده جانم نچه کون مهمان » دییولمش بیتلر یوق . مذکور دیوان ، مقدم وقتلرده قزان شهرنده طبع ایدلمش ایسه‌ده تمامی دگلدر . ۱۹۰٤ ده برادران کریموفلر طرفندن دخی ناقص حالنده طبع ایدلمش ، ٦۸ نچی بیتدن باشلاب اسماعیل حقی دیواننندن و ۸۷ نچی بیتدن نیازی ، ۸۸ نچی بیتدن باشلاب « کمال امی » دن قوشلوب باصلمش و بوندن صوڭ « تنده جانم » قصیده‌سی طبع اولنمشدر . اوشبو کریموفلر طبعسنك مذکور دیوان ، خطا اوله‌رق قصاب زاده رضاءالدین عبدالکریم (۹۸۵ ده وفات) گه نسبت ایدلمش ، درستی ایسه نجار زاده شیخ مصطفی رضاءالدین نقشبندی (۱۱۵۹ ده وفات) اثریدر .

« عبدالله معاذی » .

ویرخورال ـ قارغالی شهرینڭ یر خواجه‌سی عبدالرحیم ولیدوف ٦ نچی عدد « شورا » ده « سعید آتامان‌غه ویرلمش یرلونی بیلاب طوروچیلر وفات اولدقلرنده یرلری قز و خاتون وارثلرغه‌ده تقسیم ایدلنورگه تیوشلیمی ؟ » دیه سؤال ایتمشدر . عبد- الرحیم افندی مسئله‌سی بزده‌ده واردر ، شونڭ ایچون مذکور سؤالغه بن هم اشتراك قیله‌م . کوروب اوقودیغم ۸ نچی آوغوست ۱۷٤۵ نچی ییل تاریخنده یازلمش رسمی دافومینتده : قزانلی سوداگر سعید عید اوغلی خیالین ایله سودا هنرینی بیلوچی ایکیوز تاتارغه قارغالی شهرینی صالوب شهرنڭ اطرافنك اولان یرلرنی بیلاب طورورغه رخصت ایدلدیکی یازلمشدر . مذکور تاتارلر ایکی ییل مدتنده پودات (بیرو) تولاودن و هرتورلی حکومت خدمتلرندن آزاد ایدلمشلردر . ایکی ییل اوتکان صوڭ باشقه آدملر قبیلندن حکومت خدمتلری و تولاولر ایله تکلیف ایدلەچك اولمشلر . مذکور رسمی اوکازدن فهملاندیگنه کوره قارغالی یری حکومت خدمتلری و بیرولر تولامك برابرینه ایکیوز تاتارغه مشترك ملك ایدلنوب ویرلمشدر . شونڭ ایچون خدمت هم بیرو تولامك ایله تکلیف ایدلمامش خاتون و قزلرنڭ بو یرده حصه‌لری اولماسه کرك (؟) . ملك مشترکنی خصوصی ملك روشنده تصرف قیلوب طوروچیلر وفات اولدقلرنده یرلری تکرار مشترك ملك اولمق لازمدر . ایمدی بو مسئله حقنك بنم طرفمدن ویرله‌چك سؤاللر اوشبودر : ۱) مشترك تصرف ایدوب طورمق ، موقت ملك دگلمی ؟ ۲) مشترك ملکنی ، شریکلر رضالغندن باشقه وارثلرگه تقسیم قیلورغه ممکنمی ؟ ۳) خدمت و بیرولر برابرینه مکافات قیلنمش یرلرنی ، بونداي اشلرده قاتوشلری اولمغان خاتون قز صنفینه میراث ایدوب ویرمك جائزمی ؟ حرمتلو عالملردن ، عبدالرحیم افندی سؤالینه جواب یازدقلری وقتده بنم اوشبو سؤاللرمه‌ده جواب ویروب اوزمقلرینی اوتنه‌م . مقصودم « قارغالی » قزلرینه یر ویرلماسون دگل ؛ بلکه بوڭا اوخشاش مسئله‌لر اوز طرفمزده اولوب طورادر . بزنڭ طرفده بعض بر اماملر ایگون ساچار ایچون حاضرلنمش یرلرنی برگنه ساچو قیمتنی ترکه‌گه کرتوب شونی تقسیم قیله‌لر . بو اشلری شریعتکه موافقمی دگلمی ، اوزلری بیله طورغانلردر .

باشقرد عصبه‌لرندن شهبال سیف‌الدین اوغلی .

قطعه .

بو قدر آه ایله کریانم
اولمازدی ورد زبانم
آغلسون هر دم غمله چشمانم
ترك ایتدی بنی شمدی سلطانم

تقریض

« واق حکایه‌لر ». باشقا تللردن کوچرلوب ، بالالر اوقور اچون دیه ترتیب ایدلمش بر اثردر. مرتبی دردمند اولوب ناشری « وقت » اداره‌سی. حقی ده ۱۲ تیندر.

••

« شایر یا که قازاق آقندارینڭ باسطی جرلری ». قازاق شعرلری، حکایت ومثللری عبدالله مشتاق افندی طرفندن ترتیب ایدلمش و اورنبورغ ده « کریموف - حسینوف » مطبعه‌سنده غایت گوزل روشده طبع ایدلمشدر. بهاسی ۳۵ تین.

••

« مفتاح الادب لفهم کلام العرب » عبدالقادر بن عبدالوارث افندی طرفندن کندینڭ عربی شعرلری وایسکی عرب شاعرلری دیوان و قصیده‌لرندن هم بعض قطعه و شعرلر انتخاب قیلنوب جمع اولنمش بر اثردر. گوزل قلم ایله یازلوب « تاشکند » شهرنده « غلامیه » مطبعه‌سنده تاش باصمه ایله طبع ایدلمش. طغرائی‌نڭ « لامیة العجم » نام قصیده‌سی تماما درج اولنمش عرب ادبیاتی ایله مشغول ذاتلر بو اثردن استفاده ایده‌چکلری معلوم. حقی اوستنه یازلمامشدر.

••

« کتب سته ومؤلفلری » حدیث وسنت علمنده معروف اولان صحیح بخاری، صحیح مسلم، سنن ابی داود، جامع ترمذی ، سنن نسائی ، سنن ابن ماجه، موطأ مالك اسملی کتابلرغه دائر بعض معلومات ویرلوب ، مؤلفلرینڭ ترجمهٔ حاللری یازلمش بر رساله‌در. ناشری « وقت » اداره‌سیدر.

••

« تاریخ ابوالفاروق » عثمانلی تاریخی حقنده اولان بو اثر شمدی « ردوس » جزیره‌سنده منفی اولان مراد افندی طرفندن ترتیب ایدلمشدر. کوز اوکمزده اولانی آنچق برنچی جلد اولوب بتونسی اون جلد اوله‌چقدر. اوشبو برنچی جلدده ردوسدن ، استانبولده اولان اوغلی عمر طرفینه یازلمش پك اثرلی بر مکتوبی درج اولنمشدر. انسانلر عجایب دگلمیدر که بری تورمه‌لرده ، منفی حاللرنده کتاب تألیف ایدر، ایکنچیسی ایسه آزاد اولدیغی حالده زارلانوب، سزلانوب عمرینی بوش کچرر نه کندینه ونه باشقه سینه بر منفعت کتوره آلماز.

اجمال سیاسی

صوڭ کونلرده کرید مسئله‌سی بیك زورایغان و بونڭ ایچون ترکیه ایله یونانستان آراسنده صوغش چقارغه نوبت یتکان ایدی.

یاوروپا حکومتلری کرید آطه‌سی اوستنده ترکیه‌نڭ و کرید مسلمانلرینڭ حقوقن صاقلارغه اوّلدن وعده بیرگان بولسه‌لرده ، کرید روملرینڭ آطه‌نی یونانستان‌غه قوشلفان دیب اعلان ایتولرینه، آطه‌ده یونان فلاغی کوتارولرینه، یونان مارقه‌سی یورتولرینه، محکمه‌لرده یونان قرالی اسمندن حکم ایتولرینه و اڭ آخرنده کرید ملت مجلسنده خرستیان دیپوتاتلرنڭ یونان قرالینه یمن ایتولرینه، شولای ایتمه‌گان مسلمان دیپوتاتلرینڭ یاڭاقلرینه بیروب ملت مجلسندن‌قیناب چقارولرینه مانع بولمادیلر.

اگر ترکلر اوزلری غیرت‌گه کیلوب یونانستان اوستنه هجوم‌گه حاضرلنماسه‌لر، ترکیه‌نڭ یونانینی پران زاران کیتروب طاشلایه‌چغی قطعی صورتده معلوم بولماسه و ترکلر یونانیلرغه بویقوت یاصاب اقتصادی صوغش باشلاماغان بولسه‌لر کریدنڭ یونانستان‌غه بتونلای قوشیلوب کیتووینه‌ده بو دول حامیه‌نڭ قارشو کیله‌چگی بیك شبهه‌لی ایدی.

ایندی کینه محض یونانستاننی قزغانوب، کرید خرستیانلرن یاقلاب دول حامیه‌گویا بر تدبیر ایته‌چك بولدی. بو تدبیرده: کرید آطه‌سی یاننه یکیدن برر صوغش کیمه‌سی یبارودن و کرید روملرینه مسلمانلرنی یونان قرالینه یمین ایتارگه تکلیف قیلماسقه، ملت مجلسندن آنلرنی چغارماسقه قوشودن عبارتدر. اگر کرید روملری بونی طکلاماسه‌لر اول وقت کرید آطه‌سینه بر قدر یاوروپا عسکری‌ده چغاریله‌چق ایمش.

بو تدبیرلر بوندن الوکده اجرا ایتلوب تارالغان ایدی. ترکیه آلارغه: «کرید مسئله‌سن حل ایتمی طوروب عسکرگزنی آندن چغارماگز» دیگان ایدی. ایندی ینه‌دن شوکارغه قایتالر. بو ایسه مسئله‌نی حل ایتوتوگل، بلکه اولگیچه قالدرودر.

چماسی شول بالقان یارم آطه‌سنده تمام طنچلق بولوب بتووی یاوروپانك سیاستنه بیگوك موافق ترشمی طورغاندر. آنده نیده بولسه بر اختلاف چغارلق، صوغشقه سبب بولورلق، ترکیه باشینه فتنه طوغدررلق بر یمان طامرنی همیشه آصراب کیله‌لر، بتونلای أوزب طاشلامیلر.

یوقسه ترکیه قولندن امانت طریقی برلن گنه آلنوب طورغان آطه‌نی آنك حقیقی ایه‌سی بولغان بوکونگی مشروطه‌لی ترکیه‌گه قایتاروب بیرسه‌لر ایکی یوز مك کرید روملری بر نرسه‌ده اشلی آلاچق توگللردر. حالبوکه ترکیه‌نك حقوقن صاقلارغه بو دول حامیه قطعی صورتده اوزلری وعده بیرگانلر.

ایندی ترکیه‌ده طاغن برر تورلی چوالولر چغار، فتنه‌لر قوزغالور. چونکه آنك طامرینه صو سیبوب بیك سلامت طوتوچیلر بار. شول وقت ینه‌دن کرید مسئله‌سی قوزغالور. احتمالکه اول، وقت طوغریدن طوغری یونانستان فائده‌سینه حل ایتلور. یودرق قوتی‌نك هر وقت حق وعدالتگه غالب کیلووی یاوروپا مدنیتی‌نك بیوك بر قصوری صانالسه اورنی باردر.

ایکی یوز مك کرید روملری طاوشلرن بتون دنیاغه ایشتدروب، بتون یاوروپا حکومتلرن اوز مسئله‌لری ایله مشغول ایتکان بر زمانده روسیه‌ده‌گی یکرمی میلیون مسلماننك اوز جمعه کونلرنده بایرام ایتارگه تلاولرنده هیچ کمگه ایشتدره آلماولری، بونلرنك اوته بیرو پروتیستلرینه چبن بزلده‌وی قدرده اهمیت بیرلماوی نه قدرده بر برسینه اوخشامیدر! اش کوبلك‌ده توگل شول. اوزیگه بیك زور حسن ظن قیلوب یوروگنه یتمی. اش قیلور ایچون حمیت، جسارت، متانت کیره‌ك. بونلرنی طوغدررو چی نرسه علم ومعرفتدر، که مع التأسف بزنك الك محروم بولغان نرسه‌لرمزده اوشبولردر.

متنوعه

روسیه‌ده مکتب و اوقوچیلر - ۱۹۰۸ نچی یل باشنده روسیه‌ده ۱۱۳ مك ۹۲ مکتب وبونلرده ۶ میلیون ۸٤۰ مك ۷٤۹ اوقوچی بولغان. خلقینه کوره شاکردی الك کوب ولایت «آمور» در. بونده هر مك جان کشینك ۸٤،۸ ی اوقوچی. مسقوا ولایتنده ۸۱ ی، چیرناموردە ۷۱ ی، ریغا ولایتنده ۷۸ ی، پتربورغنقنده ۷۷ سی شاکرد. بتون مملکتده هر اون مك جانغه ۲۲۱ ی یعنی ۲۲ پراسینتی اوقو - یاز و بله‌در.

روسیه‌ده طبیه اشی - ۱۹۰۷ نچی یلده مملکتده ۱٤۲، ۷ خسته خانه و قبول بولمه‌لری اولوب، بونلرده ۱۷۶ مك ۱۸۳ یاتاق بار ایدی. هر ۲۰ مك ۹۰۰ کشیگه و هر ۲۶۳٤ مربع چاقرم یرگه بر خسته خانه طوغری کیله‌در.

همتلی بالالر. اورنبورغ غوبیرناسنده ایمانقل اسمنده بر باشقردغه ۱۸۱۲ نچی ییل فرانسز - مسقوا صوغشنده اولان زور خدمتلرینه مکافات ایدلنوب حکومت طرفندن ۲۰۰،۰۰۰ دیساتنه بر ویرلمش. ایمانقل بابانك بالالری شول یرنی صاتا صاتا بوکونده یالگز ۶،۰۰۰ دیساتنه‌گه قالدرمشلر. یر صاتوب ایچارگه شول قدر اوگرنمشلردرکه آچیتقان باللری

یتمگان صوڭ آول یانلرنده اولان زور برکوللرینه شکر طولدروب چانا ترته‌لری ایله بوتاتمشلروتمام شربت اولوب بتدیکندن صوڭ شونی ایچمشلر. فقط بو شربت ایسرتمادیکی ایچون بوندن رضا اولمامشلر.

وردانی. مصرده وزیرلر باشلغی بطرس پاشانی اولدروچی ابراهیم وردانی، اعدام حکمنی کوتوب تورمه‌ده یاتدیغنده مطالعه قیلور ایچون اوشبو کتابلرنی صوراب آلمشدر: قرآن شریف. تفسیر بیضاوی. اللزومیات (ابو العلاء المعری‌نڭ). نهج البلاغة (حضرت علی‌گه منسوب). واجب. حریت سیاسیه (هر ایکیسی فرانسه حکیملرندن جول سیمون اثری). عقد النظام الاجتماعی (ژان ژاق روسسو اثری). الدستور الانگلیزی (بوتمی اثری). التاریخ العصری.

روسیه ده یر. روسیه‌ده یرنڭ کوبره‌گی خزینه وقابینیت قولنده. بونلردن قالا الڭ کوب یربیله‌وچی خلق کریستیانلر. دوارانلر اوزلری بیك آز بولسه‌لرده ۱۹۰۹ ده بونلر قولنده ٤٩ میلیون ۳٦۲ مڭ دیساتینه یر بار ایدی. روحانیلر قولنده ۳۲۹ مڭ، کوپیسلرده ۱٦ میلیون ۹٤ مڭ، میشچانلرده ۳ میلیون ۷۲۵ مڭ، باشقه صنفلرده ۲ میلیون ٦۱۲ مڭ، اجنبی تبعه‌لرنده ۳۳۰ مڭ، کریستیانسکی بانق قولنده ۳ میلیون ٦۷۲ مڭ دیساتینه یر بار. ۱۹۰٦ نچی یلدن ۱۹۰۹ باشنه‌چه اوچ یل اچنده کریستیانلر کریستیانسکی بانق آرقلی ٦ میلیون ۳۹مڭ دیساتینه یر آلغانلر. کوپیس ومیشچان یری یلدن یل آرتا، دوارانڭی کیمی باره‌در.

ایسکی یازولر - ایسکی امتلرده استعمال ایدلمکده اولان هر تورلی یازولرنی ییغوب عربچه ترجمه‌لری ایله برابر ۳۲۲ده وفات اولان عرب عالمی احمد بن وحشیه «شوق المستهام الی معرفة رموز الاقلام» اسملی بر اثر تألیف ایتمشدر. صوڭ مسلمانلر اوزلرینڭ اشسزلکاری سببندن، استفاده ایده‌چك یرده بوکتابنی مستشرقلر قولینه توشرمشلر. آنلرده اوز لسانلرینه ترجمه ایدوب ایسکی یازولر و ایسکی لسانلر ایله آشنا اولورغه حتی لغت و صرف هم نحولرینی ترتیب قیلورغه موفق اولمشلردر. انگلیزچه‌گه بوندن ۱۲۰یل مقدم ترجمه ایدلمشدر. مستشرقلر هیروغلیف یازولرینی اوشبوکتاب یاردمی ایله اوقورغه موفق اولمشلردر.

اوشبو اثردن بر نسخه‌نی تابمق بکا نصیب اولدی. شول درجه‌ده ینگل و قاعده‌لی ترتیب ایدلمشدرکه هیچ کیم یاردمندن باشقه اوشبو کتاب واسطه‌سیله ٤ ساعت مدتنده ایسکی کلدان یازوینی وایسکی یونان یازوینی اوگرندم.

محمد رشدی.

«المؤید»

اداره‌دن:

آدریسلرینی یبارمش کیمسه‌لرگه ۹ – ۱۰ نچی عدد «شورا» لر قابنده اولان وعده‌گه بناءً «تل یاریشی» کتابی هر برینه پوچته ایله یبارلدی. یولقوب آلدقلری صوڭ، خصوصی مکتوب‌ ایله بیان ایدلمش رجانی یرینه کتورسه‌لر الوغ خدمتلرندن صانالور ایدی.

محرری: رضاء الدین بن فخر الدین.

ناشرلری: محمدشاکر ومحمدذاکر رامیفلر

«شورا» اورنبورغده اون بیش کونده بر چققان ادبی، فنی و سیاسی مجموعه‌در.

آبونه بدلی: سنه‌لك ۵، آلتی آیلق ۲ روبله ٦۰ کاپك.
«وقت» برلن برگه آلوچیلرغه:
سنه‌لك ۹، آلتی آیلق ٤ روبله ٦۰ کاپك‌در.

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНІЯ: НА 2-й СТР. ОБЛОЖКИ 30 КОП., НА 3 и 4 СТР.—20 К. ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.
АДРЕСЪ: г. Оренбургъ, Редакція журн. „ШУРО“.

ТИП. ГАЗ. „ВАКТЪ“ ОРЕНБУРГЪ.

اورنبورغده «وقت» مطبعه‌سی.